

”EIKÖ KUKAAN TOSIAAN KATSO MINUUN, EIKÖ KUKAAN KAIPAA
MINUN ÄÄNTÄNI?”

Naispäähenkilön individuaatioprosessi Selja Ahavan teoksessa *Nainen joka
rakasti hyönteisiä*

Heidi Käräjäoja

Pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
huhtikuu 2023

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkielman aihe, näkökulma ja hahmotus	3
1.2 Kohdeteoksesta lyhyesti	5
2 TEORIAT JA METODIT	8
2.1 Feministinen kirjallisuudentutkimus	8
2.2 C. G. Jung: Individuaatioprosessi	11
3 KOHDETEOS FEMINISTISENÄ TEKSTINÄ	18
3.1 Naisen rooli yhteiskunnassa: Maria vaimona ja äitinä	18
3.2 Nainen ja aktiivinen toimijuus: Maria tieteen tekijänä	26
4 MARIAN KEHITYS INDIVIDUAATIOPROSESSIN NÄKÖKULMASTA	31
4.1 OVUM: Psyhyken jakautumisen ensiaskeleet	31
4.2 LARVA: Kompleksit ja sisäisten ristiriitojen ratkominen	33
4.3 PUPA: Initiaatioprosessi ja vapautumisriitin käänntekevyys	38
4.4 IMAGO: Transsendentti funktio ja synkronististen tapahtumien merkitys	42
4.5 CONCEPTIO: Animus-projektio	46
4.6 EXTINCTIO: Itsen pimeä puoli	48
4.7 EXCIDIUM: Kollektiivinen tiedostamaton ja individuaatioprosessin päätös	51
5 PÄÄTÄNTÖ	55
LÄHTEET	60

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman aihe, näkökulma ja hahmotus

Kun kerroin hänelle perhosistani, joka kuoriutuu koteloista milloin vihreänä, milloin valkeana ja vielä eri kokoisina yksilöinä, vaikka toukkina kaikki olivat olleet saman näköisiä ja kokoisia, ja sanoin uskovani, että vihreä ja valkea ovat saman lajin uros ja naaras, eivät kaksi eri lajia, Johann vastasi: – Niin tietenkin. Ja minä ajattelin, että ei, ei se ole tietenkin etkä sinä tätä tiedä, koska minä sen sinulle nyt kerron, ja minäkin vasta uskon ja arvaan. Mutta Johannin maailma oli valmis, se oli sen kokoinen joksi hän sen tunsu eikä muuta ollut. (*Nainen joka rakasti hyönteisiä*, 128.)

Tämä pro gradu -tutkielma tutkii maailmaa niin yksilön päänsisäisenä kuplana kuin fyysisenä todellisuutenakin. Oppaana tällä tutkimusmatkalla toimii nainen, Maria, joka ei halua tyytyä syntymässään saatuihin kenkiinsä. Sen sijaan Maria haluaa täyttää jotkin paljon suuremmat kengät – modernin, tutkimusmatkan itseensä tehneen naisen kengät.

Tutkielmani kohdeteos on Selja Ahavan (s. 1974) vuonna 2020 julkaistu romaani *Nainen joka rakasti hyönteisiä* (=NJRH). Teos veti minut tiukkaan otteeseensa jo ensimmäisellä lukukerralla, mutta päätös sen valikoitumisesta tutkielmani kohdeteokseksi syntyi kuitenkin vasta myöhemmin. Päätin lähestyä tutkielmassani teosta asettamalla kaiken keskiöön nimenomaan sen päähenkilön, Marian. Kyseessä on Marian fiktiivinen elämäkerta, kertomus hänen matkastaan 1600-luvulla syntyneestä tytöstä 2000-luvun modernin maailman naiseksi. Olen asettanut kaksi tutkimuskysymystä, jotka ohjaavat työtäni: (1) Miten Marian sukupuolen mukanaan tuoma yhteiskunnallinen konteksti vaikuttaa individuaatioprosessin kulkuun tai sen toteutumiseen? (2) Millaisena Marian henkilöahmon kehitys näyttäytyy metamorfoosin symbolisessa kehityksessä C. G. Jungin individuaatioprosessin kautta tarkasteltuna?

Ensimmäisen tutkimuskysymykseni selvittämisessä hyödynnän feminististä kirjallisuudentutkimusta. Teoksessa seurataan Marian elämää usean vuosisadan ajan, ja hänen naiseutensa vaikuttaa kunkin ajan yhteiskunnallisten normien kautta Marian mahdollisuuksiin monellakin tapaa. Hypoteesini on, ettei kuvattua individuaatioprosessia ja naissukupuolen vaikutusta siihen voida olla tarkastelematta toisiinsa kietoutuneina konstruktioina. *Nainen joka*

rakasti hyönteisiä tarjoaakin kokonaisuutena hedelmällisen tarkastelupinnan feministisen kirjallisuudentutkimuksen hyödyntämiseen.

Jälkimmäistä tutkimuskysymyksistäni lähestyn psykologisen kirjallisuudentutkimuksen otteella hyödyntäen olennaisimpana työkalunani Carl Gustav Jungin kehittämää individuaatioprosessiteoriaa sekä siihen liittyvää käsitteistöä. Metamorfoosin symbolisella kehyksellä viitataan niin teoksen sisäiseen tematiikkaan kuin ulkoasuunkin: Marian elämäntyö kytkeytyy perhosten metamorfoosin tutkimiseen, ja teos puolestaan on jaettu kronologisesti luvuittain metamorfoosin eri vaiheisiin, jotka jaksottavat Marian elämäntapahtumia. Päämääräni on siis selvittää, ovatko Marian yksilökehitys ja elämä tarkasteltavissa individuaatioprosessin kautta ikään kuin samalla tavalla, jolla tämä tarkastelee perhosen elämänkaarta metamorfoosin valossa.

Ahavan teosta ei ole vielä ehditty runsaasti tutkia, joten siinä mielessä tutkimukseni sijoittuu miltei tyhjälle työpöydälle. Sofia Bister tutkii keväällä 2022 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassaan teosta keskittyen metamorfoosiin inhimillisen ja ei-inhimillisen rajoilla. Myös hän tunnustaa ihmisen ja ei-inhimillisten toimijoiden rinnakkain luettavat metamorfoosit. Metamorfoosinäkökulman lisäksi Bister hahmottelee tutkielmassaan hyönteiserityistä näkökulmaa hyönteismäisyyden käsitteen sekä konkreettisten hyönteisten metamorfoosiin ja liikkeeseen liittyvien affektiivisten tasojen kautta avaten uudenlaista näkökulmaa ei-inhimillisten olentojen tarkasteluun kirjallisuudessa (Bister 2022).

Oma tutkimukseni liittyy sopuisasti Bisterin tutkimuksen seuraan tarjoamalla lisäanalyysiä Ahavan teoksesta. Tutkielmassani metamorfoosi ja hyönteiset toimivat enemmänkin kehyksenomaisessa asemassa, kun painopiste on päähenkilöhahmon psykologisessa kehityksessä. Kohdeteoksen tutkimuksen kannalta aiheeni tulee siis syventämään hyvin olennaisesti teoksesta tehtyä analyysiä. Näen myös feministisen otteen hyödyntämisen tutkimuksessa tärkeänä kannanottona: Marian sukupuolen tarkastelu muistuttaa naiseuden haastavasta historiasta, joka ei monin paikoin yhä edelleenkaan ole edes taaksejäänyttä elämää. Kuitenkin omasta näkökulmastani tarkasteltuna Marian elämä asettaa muistutuksen siitä, mitä kaikkea naissukupolvet ennen omaani ovat joutuneet kokemaan.

Esittelen seuraavassa aluvussa vielä lyhyesti kohdteosta, jotta myös teosta tuntemattoman lukijan on helpompi seurata tutkielmani analyysiosuutta. Johdantoluvun jälkeen esittelen omassa luvussaan teoriaa – käyttämiäni psykologisen ja feministisen kirjallisuudentutkimuksen metodeja – ennen siirtymistäni varsinaiseen analyysiosuuteen. Analyysiosuuden olen jakanut kahteen päälukuun eriyttäen näin kaksi käyttämäni tutkimusmetodia. Päättäntöluvussa sidon analyysiäni vielä yhteen sekä palaan tässä alussa asettamieni tutkimuskysymysten ja -hypoteesin äärelle.

1.2 Kohdteoksesta lyhyesti

Selja Ahavan vuonna 2020 julkaistu teos *Nainen joka rakasti hyönteisiä* on kirjailijan neljäs romaani. Teos kertoo sen päähenkilön, Marian, elämäntarinan lapsuudesta kuolemaan saakka. Muuten melko tavanomaisia kaunokirjallisia tyyliseikkoja noudatteleva kehityskertomus on poikkeuksellinen siinä suhteessa, että sen päähenkilö, vaikka kyseessä onkin näennäisen tavallinen ihminen, elää useiden vuosisatojen ajan. Maria syntyy 1600-luvun puolivälin Saksassa, mutta tämän kuolinhetkellä eletään jo nykypäivää. Vuosisatojen ajan eläminen toteutuu ikään kuin ajallisina hyppäyksinä, jolloin miljöö onkin yhtäkkiä siirtynyt vuosikymmeniä tai jopa vuosisatoja myöhemmäksi.

Kohdteokselle kiinnostavaa on sen perustuminen vapaasti todellisiin historian henkilöihin. Päähenkilö Marian tarina noudattelee enemmän ja vähemmän uskollisesti saksalaisen luonnontieteilijä ja taiteilija Maria Sibylla Merianin (1647–1717) elämäntarinaa ja saavutuksia. Hahmosta löytyy Merianin lisäksi aineksia brittiläisen tutkimusmatkailijan, valokuvaajan ja luonnontutkijan, Isabella Birdin (1831–1904), elämästä. Myös usea muu romaanin henkilöahmo on saanut vaikutteita todellisista henkilöistä. Kirjailija on lisäksi listannut teoksen sisältämät intertekstuaaliset osuudet, jotka sisältävät muun muassa vapaita siteerauksia Maria Sibylla Merianin teoksesta *Der Raupen wunderbare Verwandlung* (1679). Näihin seikkoihin pohjaten tituleeraisinkin itse teosta tarkemmalta genreltään historialliseksi romaaniksi, joka tosin omaa myös edellä mainitusti kehitysromaanille ominaisia piirteitä. Kirja-arvosteluja teoksesta lukiessa on kuitenkin selvää, ettei sitä ole helppo asettaa tarkkaan yksittäiseen lokeroon. Esimerkiksi Tapio Kujala kirjoittaa blogitekstissään seuraavasti: ”Kirja

vangitsee lukijansa parhaiten, kun sitä ei yritä lukea elämäkertana vaan fantasiatarinana” (suomenluonto.fi).

Toinen mielenkiintoinen ominaispiirre historiaan pohjaavien hahmojen lisäksi kohdeteoksessa on sen lukujen jakaantuminen seitsemään perhosen metamorfoosin vaiheeseen: *ovum, larva, pupa, imago, conceptio, extinctio ja excidium*. Tutkijana olen sitä mieltä, ettei kyseinen jako ole millään tavalla sattumanvarainen. Sen sijaan lukujen jakaantuminen sekä nimeäminen ovat yhteydessä teoksen syvempiin motiiveihin ja tarkoitukseen. Kyse ei ole pelkästään teoksessa tutkittavien hyönteisten metamorfoosista, vaan käsite on laajennettava koskemaan myös Marian henkilöhahmon elämää ja kehitystä.

Kirjallisuuden kentällä Ahavan teosta ei voi olla rinnastamatta monilta ominaisuuksiltaan Virginia Woolfin (1882–1941) vuonna 1928 ilmestyneeseen romaaniin *Orlando*. Siinä missä *Nainen joka rakasti hyönteisiä* sallii päähenkilönsä elää useiden vuosisatojen ajan, on periaate sama myös Woolfin teoksessa. Romaanin päähenkilön, Orlandon, elämä jatkuu aina 1500-luvun lopulta 1900-luvun alkuun tämän iän kuitenkin jämähtäessä alle keski-ikään. Suomentaja Kirsti Simonsuuri toteaaakin *Orlandon* loppusanoissa osuvasti: ”Näin hän [Woolf] sekä sijoittaa sankarin tiukasti aikakausien muutokseen kulttuurisessa mielessä että ylittää ajan reaalit rajoitukset” (Woolf 1984, 241). Asetelma on siis hyvin samanlainen kuin kohdeteoksessani.

Toinen *Orlando* ja kohdeteostani vahvasti yhdistävä seikka on päähenkilön kokema muodonmuutos. Kohdeteoksen Maria kokee muodonmuutoksen kuultuaan mattoon kääriytyttyään Jumalan äänen, joka toteaa purkavansa Marian ruumiin alkuosasiin ja antavansa tälle uuden alun. Woolfin *Orlandon* muodonmuutokseen liittyy samaa fantastistakin otetta: Orlando vaipuu seitsemän päivää kestäneeseen transsiin, josta Puhtauden, Siveyden ja Kainouden neitsyet herättävät tämän rituaalinsa päätteeksi. Herätessään Orlando, joka siihen asti elämäänsä on ollut mies, onkin nainen. Sukupuolella leikittelevä ja sen kautta maailmaa tarkasteleva kirjoitusote *Orlandossa* on verrattavissa Ahavan teoksen sukupuolikysymyksiin.

Marian ja Orlandon persoonallisuuksissa on myös paljon samaa: molemmat haluavat ponnistaa lähtökohdistaan huolimatta kohti intohimon kohteitaan. Marian haaveena on taiteilijan ja tieteilijän ura, Orlando puolestaan haluaa olla vakavasti otettava kirjailija. Molemmat

päähenkilöt ovat yksin viihtyviä luonnonlapsia, joiden oma ajattelu näkyy myös valtavirtauskonnon kyseenalaistamisessa. Simonsuuren kuvaus *Orlandosta* on mitä sopivin kuvaamaan myös Ahavan teosta:

Ne [Woolfia kiinnostaneet aiheet] ovat yhteiskunnan arvaamattoman suuri vaikutus ihmisen kehitykseen sekä yksilön, miehen tai naisen, luontainen pyrkimys persoonalliseen vapautumiseen. Woolfilla oli hyvin voimakas positiivinen motivaatio luoda Orlandon kaltainen henkilöahmo, jonka avulla hän pystyi valottamaan lukuisia ihmisen ja kulttuurin ongelmia yhdellä kertaa. (Woolf 1984, 243–244.)

Jatkossa viitataan kohdeteokseen *Nainen joka rakasti hyönteisiä* lyhenteellä NJRH.

2 TEORIAM JA METODIT

Esittelen seuraavaksi tutkimuksessani käytettävät pääteoriat olennaisimpine käsitteineen. Kerron ensin feministisen kirjallisuudentutkimuksen käytöstä tutkimusmetodin omassa alaluvussa ja siirryn sen jälkeen esittelemään tutkimukseni psykologisena metodina toimivaa C. G. Jungin individuaatioprosessia. Päätökseni eritellä metodit niin omiksi alaluvuikseen tässä teoriaosuudessa kuin myös omiksi analyysiluvuikseen myöhemmin pohjautuu pääasiassa niiden syväluotaavuuteen teosta tarkastellessa. Koen kahden tutkimusotteen, feministisen ja psykologisen, erottamisen käsittelyssä myös lukijaystävällisemmäksi vaihtoehdoksi. Siispä feministinen ote toimii enemmän ikään kuin hyödyllisenä taustatietona lukijalle, jotta tämä pystyy teosta tuntematta sisäistämään myös individuaatioprosessin taustalla vahvana vaikuttavat sukupuoliset taustatekijät.

2.1 Feministinen kirjallisuudentutkimus

Feministinen tutkimus on perinteisesti keskittynyt tarkastelemaan paitsi naissukupuoleen kohdistuvia sortoa ja epäoikeudenmukaisuuksia, myös osaltaan ollut purkamassa rodullista, etnistä, seksuaalista ja luokkasidonnaista alistusta ja toissijaisuutta sekä valtaa ja hierarkioita niitä sääntelevine normeineen. Feministinen kirjallisuudentutkimus ammentaa näkemyksensä näistä perustavanlaatuisista ongelmista. Kyseessä onkin erityinen feministinen tapa tutkia kirjallisuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että kirjallisuus, kirjallisuustieteellinen tieto sekä kirjallisuustieteen tekemisen tapa kokonaisuudessaan nähdään sukupuolitettuna. (Liljeström ym. 2004, 13, 26.)

Vaikka sukupuoli onkin keskeinen tutkimusta ohjaava kategoria, feministinen metodologia ei keskity ainoastaan sukupuolen tarkasteluun. Sen sijaan se tuottaa tietoa myös rodun, luokan, seksuaalisuuden, alueen, iän, kykenevyyden ja kansallisuuden risteämiskohdissa sekä tutkii tiedon ja vallan vuorovaikutusta. Kirjallisuudentutkimusta tehdessäni minun roolini kirjallisuudentutkijana on asettaa itseni tarkoituksenmukaiseen suhteeseen kirjallisuuden ja kirjallisuuskäsityksen väliseen jännitteeseen suhteeseen sekä valita sieltä ne tekijät, jotka

tutkimukseni kannalta ovat olennaisimpia. Sukupuolen lisäksi tutkimuksessani olennaiseksi asettuvat erityisesti seksuaalisuuden ja vallan aspektit, joten ne tulee ottaa myös huomioon. (Liljeström ym. 2004, 21–26.)

Feministisen kirjallisuudentutkimuksen kentältä haluan erityisesti nostaa tarkasteltavaksi käsitteet *biologinen sukupuoli* ja *sosiaalinen sukupuoli*. Näen kyseiset käsitteet tärkeiksi analysoidessani Marian naiseutta ja hänen sukupuoleensa liittyviä tekijöitä. Biologisella sukupuolella tarkoitetaan nimensä mukaisesti sitä sukupuolta, johon ihminen syntyy. Jokainen ihminen on siis lähtökohtaisesti heti syntymästään alkaen sukupuolitettu. Sosiaalinen sukupuoli sen sijaan rakennetaan ja omaksutaan itse, ympäröivässä kulttuurisessa kontekstissa. Sosiaalinen sukupuoli rakennettuna konstruktiona voi siis olla myös biologista sukupuolta muuttuvaisempi. (Butler 2006, 54, 195.)

Ranskalainen kirjailija ja feministi Simone de Beauvoir (1908–1986) on esittänyt sosiaaliseen sukupuoleen kytkeytyvän tunnetun lausahduksen, jonka ajatus on se, ettei naiseksi synnytä vaan pikemminkin naiseksi tullaan. Naiseksi voidaan toki biologisesti syntyä, mutta sosiaalisen sukupuolen omaksumiseen sen sijaan tarvitaan aktiivinen toimija. Tämä osaltaan lisää ajatusta siitä, ettei feministisessä tutkimuksessa haluta rajata sosiaalisia sukupuolia biologisten sukupuolten tavoin vain kahteen. (Butler 2006, 54–55, 57.) Siinä missä naisia toimijoina on valtava määrä erilaisia yksilöitä, vaatisi valtavan radikaalia rajaamista asettaa heidän sosiaalisen sukupuolen kokemuksiaan kahteen visusti määriteltyyn kategoriaan.

Syy siihen, miksi koen tarpeelliseksi perustella sosiaalisen sukupuolen monimuotoisuutta feministisestä näkökulmasta tarkasteltuna, on se, millaisena Marian sukupuoli näyttäytyy kohdeteoksessani. Mitä enemmän Marian elämän käännekohtia ja niihin johtaneita tapahtumia tarkastelee, sitä selkeämmin korostuu hänen sukupuolensa sekä ympäröivän yhteiskunnan asettamien normien kiistanalainen suhde. Mikäli asetetaan raamit kullakin ajalla hyväksyttävälle sukupuolen sosiaaliselle ilmaisulle, Maria ei millään mahdu näihin raameihin taistelutta. Juuri se tekee hänen henkilöihahmostaan mielenkiintoisen tutkimuskohteen feministisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta.

Kuten Marian tapauksessa, vastaavanlaiset kulttuurisen ymmärrettävyyden normeihin mukautumattomat sukupuoli-identiteetit näyttäytyvät feministiteoreetikko Judith Butlerin (s. 1956) mukaan ympärilleen ajasta riippuvassa määrin enemmän tai vähemmän kehitysvikoina tai jopa loogisina mahdottomuuksina. Tähän liittyy vahvasti valta: mistä ja kenestä ovat lähtöisin ne sääntelevät käytännöt, jotka tuottavat niin sanotusti totuuksina pidettyjä identiteettejä ylhäältä määrättyjen sukupuolinormien matriisissa? Sukupuolinormeista poikkeaminen tuo omat haasteensa yksilön, tässä tapauksessa Marian, elämään. Myös hänen kohdallaan naiseus osoittautuu monessa kohtaa määrittäväksi ja rajoittavaksi tekijäksi, vaikka de Beauvoiria lainaten naiskehon tulisikin olla ”naisen vapauden tilanne ja väline”. Sen sijaan erityisesti naiseus pakottaa Marian kuitenkin joko alistumaan tietyille sosiaalisille säännöille tai kohtaamaan alistumattomuudesta seuraavat vaikeudet. (Butler 2006, 62, 69–70, 173.)

Feministiseen tutkimusotteeseen liittyvä kritiikki, jota tutkimukseni yhteydessä on mielestäni oleellista nostaa esille, liittyy pitkälti juuri tapaan tarkastella kohdeteoksen tekstiä ja tehdä oletuksia valitusta henkilöahmasta. Feminismiin liittyvä ydinongelma onkin hyvin ruohonjuuritasoinen: naiseudesta puhuessa puhuja viittaa helposti naisiin yhtenä identiteettinä, joka jakaa samantyylliset ongelmat ja kipukohdat. Näin ei kuitenkaan ole, sillä sukupuoli ei ole yhtenäisesti tai johdonmukaisesti muotoutuva konsepti. (Butler 2006, 50.) Tämän vuoksi haluankin tarkentaa keskittyväni tutkimuksessa juuri Marian naiseuteen, eikä tarkoitukseni ole yleistää hänen kokemuksiaan koskemaan laajemmin koko naissukupuolta.

Metodisessa mielessä feministinen kirjallisuudentutkimus perustuu teoksen lähilukuun päämääränä *eron tekeminen* (Liljeström ym. 2004, 29). Tutkija siis tuottaa aktiivisesti sukupuolieroa tarjotakseen tutkimukselleen mahdollisimman hedelmälliset lähtökohdat. Myös tätä voitaneen osaltaan kritisoida, sillä kertomisen ja ymmärtämisen antamisella on eronsa tutkittavassa kohteessa. Kirjallisuudentutkijana minun tulee siis pysytellä uskollisena kohdeteoksen totuudelle samalla, kun teen eroa omasta kontekstistani käsin. Kuitenkin se, mistä sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä käsin tarkastelen ja teen päätelmiä kohdeteoksesta, on olennaista valitsemani metodin kannalta. Tärkeää on tästä huolimatta suhtautua omiin lähtökohtaoletuksiin myös kriittisesti, sillä feministinen tutkimukseen vaikuttavat yhtä lailla erilaisten vallan rakenteiden tuottamat niin kutsutut totuusefektit.

Sukupuolen tarkasteluun keskittyvä feministinen kirjallisuudentutkimus ei tarkoita irrottautua radikaalisti muusta kirjallisuudentutkimuksesta, mikä myös tekee siitä oivallisen metodin käytettäväksi rinnakkain tai pohjustuksena psykologisen kirjallisuudentutkimuksen piiriin kuuluvalla Jungin individuaatioprosessin tarkastelulle fiktiivisessä teoksessa. Feministinen kirjallisuudentutkimus kietoutuu aktiivisesti ja kriittisesti muuhun kirjallisuudentutkimukseen. Tarkoitukseni onkin käyttää feminististä katsausta kohdeteokseen terävöittämään ja syventämään niitä psykologisia havaintoja, joita teen tutkimani henkilöihahmon psyyken toiminnasta ja kehityksestä sekä tämän ympärillä vallitsevista olosuhteista. (Liljeström ym. 2004, 26–30, 36, 129.)

2.2 C. G. Jung: Individuaatioprosessi

Carl Gustav Jung (1875–1961) oli sveitsiläinen psykiatri, jonka voidaan katsoa hallinneen 1900-luvun psykoanalyysin tutkimuskenttää yhdessä toisen tunnetun alan kehittäjän ja tutkijan, Sigmund Freudin (1856–1939), kanssa. Yhdessä nämä kaksi ihmispsykyksen edelläkävijää juurruttivat psykologian tutkimukseen muun muassa tiedostamattoman käsitteen, jota Jung osaltaan jatkojalosti psykiatrasta potilastyötä tehdessään. Jungin itsensä kehittämää ihmismieleen liittyvää käsitteistöä ovat esimerkiksi tänä päivänäkin vakiintuneen paikkansa psykologisessa terminologiassa ottaneet *arkkityyppi*, *kollektiivinen tiedostamaton* ja *individuaatio*. Lisäesimerkkeinä voisi mainita Jungin tekemästä tutkimuksesta kumpuavat arkipuheessamme kuuluvat *introvertin* ja *ekstrovertin* käsitteet. (Bair 2004, ix, 5; Noschis 2011, 11.)

Lääketiedettä Baselin yliopistossa opiskellut Jung päätyi nimenomaan psykiatrian pariin ikään kuin sattumalta loppuvaiheessa opintojaan lukiessaan pakollista tenttikirjaa. Tätä ennen aiheesta sen tarkemmin kiinnostumaton Jung ei ollut nähnyt tulevaisuuttaan psykiatrian saralle erikoistuneena, mutta valmistumisensa jälkeen vuonna 1900 hän päätyikin aloittamaan assistenttina Burghölzlin mielisairaalassa Zürichissä. Vuosien työskentelyn aikana Jung perehtyi Freudin psykoanalyysiin ja innostui kehittämään teoriaa myös omalta osaltaan. Noina vuosina Jung ja Freud aloittivatkin vuosia kestäneen ystävyytensä ja yhteistyönsä, ja Jung jätti Burghölzlin taakseen mahdollistaakseen oman psykoterapiavastaanottonsa avaamisen. Hän

ajautui joitain vuosia myöhemmin teoreettisiin erimielisyyksiin Freudin kanssa, mikä onkin ratkaiseva käännekohta näiden kahden tiedemiehen urien erkaantumisessa lopullisesti. Jung erosi Freudin psykoanalyttisesta liikkeestä keväällä 1914 päättäen keskittyä laajentamaan psyykentuntemustaan ja sen yhteyksiä muun muassa mytologiaan. (Bair 2004, 39; Pietikäinen 1999, 40–42.)

Jungin elämäntyö analyyttisen psykologian perustajan roolissa kiteytyy hänen teoriaansa individuaatioprosessista. Käsite viittaa yksinkertaisimmillaan psyykkiseen prosessiin, jonka myötä ihminen päätyy itsetuntemuksen tiellään yksilöllistymisen eli individuaation maaliviivalle: hänestä tulee yksilö, jakaantumaton ja ainutlaatuinen persoonallisuus. Kyseessä on läpi elämän jatkuva kehitysprosessi. Individuaation saavuttaneella yksilöllä on yhteys paitsi omaan henkilökohtaiseen tiedostamattomaansa niin myös kollektiiviseen tiedostamattomaan ja täten hänen on mahdollista löytää oma itsensä. (Noschis 2011, 118, 141; Stein 1998, 171, 175.)

Individuaatioprosessin läpikäynti ei ole satunnainen ilmiö. Voidaan ajatella, että yksilö, joka jossain vaiheessa elämäänsä saavuttaa individuaation, on aloittanut prosessin hyvinkin tiedostamattomasti. Individuaatioprosessin aikana yksilö kohtaa kolme Jungin arkkityypeiksi kutsumaa elementtiä: *varjon*, *animan* tai *animuksen* ja *Itsen*. Yksilön täytyy olla näitä kohtaan vastaanottavainen, jotta hänen tietoinen minänsä voi alkaa rakentaa yhteyksiä niiden välille. Yhteyksien pyrkimyksenä on integraatio eli eri osasten ymmärtäminen saman kokonaisuuden palasiksi. (Noschis 2011, 119, 142.) Individuaatio tarkoittaakin kiteytettynä itseksi tulemistä ('coming to selfhood') ja itseioivallusta ('self-realization') (Jaffé 1979, 228). Tietoinen ja tiedostamaton osasineen oppivat tuntemaan, kunnioittamaan ja sopeutumaan toisiinsa individuaatioprosessin läpikäyneen yksilön mielessä. Tämän myötä yksilön tulisi tuntea itsensä eheämmäksi ja onnellisemmaksi kuin ennen prosessin läpikäyntiä. (Jung ym. 1964, 14.)

Vaikka Jung kehittikin individuaatioprosessin käsitteen osaksi analyyttisen psykologian potilastyötään vasta 1900-luvun alkupuoliskolla, on ilmiön tausta historiallisestikin tarkasteltavissa. Kaikkien kansojen henkisissä perinteissä on kuvauksia ihmisestä kohtaamassa sisäiset voimansa, mistä Junginkin individuaatioprosessissa on pitkälti kyse. Kyse on oman sisimmän kuuntelemisesta, mikä tarjoaa yksilölle mahdollisuuden muuttaa itseään. (Noschis

2011, 101.) Niin kauan kuin sisäisiä voimia ei kohdata, ne vaikuttavat tiedostamattoman kautta tunkeutuen yksilön tekoihin ja ratkaisuihin (Jung ym. 1964, 83).

Tutkimuksessani tarkastelen Marian henkilöahmoa Jungin kehittämää teoriaa hyödyntäen. Merkityksellisen kehyksen henkilöahmolle luo teoksessa mukana kulkeva perhosen metamorfoosi. Maria itse huomaa tutkimusta tehdessään ja metamorfoosin eri vaiheita maalatessaan jokaisen vaiheen merkittävyyden perhosen elinkaaren kannalta. Luovuus, joka Mariankin metamorfoosimaalauksista huokuu, on Jungin mukaan ihmisen perustarve. Psykologisesta näkökulmasta tarkasteltuna luovuuden toteuttaminen vastaa myös yksilön tarpeeseen ymmärtää omaa tilaansa sekä merkityksellistää sitä. (Noschis 2011, 140.) Näin ollen ei ole ihme, että erityisesti myöhemmässä vaiheessa elämäänsä Maria tarkasteleekin aktiivisesti metamorfoosia rinnastaen siinä niin perhosen kuin ihmisenkin kehityskaaren.

Niin hyvin kuin jungilainen ajattelu toimiikin fiktiivisen henkilöahmon tarkastelussa, on siihen syytä suhtautua myös sopivalla kriittisyydellä. Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on tiedostaa erityisesti Jungin teoriaan kohdistuva feministinen kritiikki, joka on ottanut kantaa muun muassa siihen, kuinka Jungin teoria puoltaa osin nimenomaan miesten kehityksen tutkimusta sekä myös heidän kehitystään. Näin ollen teoria osaltaan ylläpitää patriarkaalista hierarkiaa. Naisiin kohdistuva teoria on rakennettu ikään kuin käänteisenä miehille suunnatusta käsitteistöä ja se näyttää myös usein naiset epämiellyttävässä valossa. Naisten individuaatioprosessista kohoaviin sukupuolisuuden kysymyksiin saatetaan muun muassa liittää lähes poikkeuksetta jonkinlainen outouden tai vieroksunnan konnotaatio. Erityisesti Jungin anima ja animukseen liittämät feminiinisuuden ja maskuliinisuuden ominaisuudet on nähty naisten kannalta negatiivisina. Jungilaisuuteen perehtyneet feministikriitikot ovat kuitenkin kritiikin ohella myös kehuneet Jungin esitystä feminiinisuudesta nähden edistyksellisenä muun muassa sen, ettei jungilainen feminiininen arkkityyppi rajoitu pelkistävästi äitiyteen. (Kuusinen 2008, 17; Rowland 2002, 82; Sugg 1992, 160, 353–356.)

Otan tutkimuksessani vapauden tulkita jungilaisuutta joustavalla otteella ilman, että tartun liikaa sen korostamiin maskuliinisuuksiin tai feminiinisyksiin. Haluan kuitenkin tuoda esille seikkoja, jotka on otettava feministisen kritiikin mukaisesti huomioon erityisesti juuri naispuolisen henkilöahmon psykologista kehitystä tarkastellessa. Ensinnäkin naisen

kokemusten tarkastelussa on vältettävä kokemusten rajaamista tekemällä liian absoluuttisia ja joustamattomia päätelmiä heidän kokemuksistaan. Naisten kokemusten tarkastelu myös pelkästään patriarkaalisten käytäntöjen ja yhteiskunnan muovaamina, uhrin roolin saavina passiivisina tekijöinä saattaa käsittelyn liian yksinkertaistettuun valoon. Maskuliinisten normien kyseenalaistaminen naisia määrittävänä tekijänä onkin ylipäänsä ollut Jungia koskevan feministisen kritiikin hallitseva painotus. (Rowland 2002, 73; Sugg 1992, 356–357.)

Avaan teoriaosuuden lopuksi vielä joitain jungilaisuuteen ja individuaatioprosessiin olennaisimmin liittyviä käsitteitä, joskin pyrin tekemään niistä lyhyttä selontekoa myös itse analyysiosuudessa. Fiktiivistä henkilöahmoa analysoitaessa on huomioitava se tosiasia, että Jung kehitti kyseisen käsitteistön niin sanotusti oikeita ihmisiä varten, tekemäänsä todelliseen potilastyöhön pohjaten. Jungilainen tulkinta kaunokirjallisuuden tutkimuksessa on levinnyt laajallekin, mutta on tärkeä muistaa kyseessä olevan kirjoittajan tulkinta jostain tietystä henkilöahmosta. Aiempana mainitsin myös Jungin teorian painottumisesta miespuolisten henkilöiden psyyken toimintaan. Myös tämä on siis otettava huomioon naishahmoa analysoitaessa: puutteellisempi ja jopa ”mutkat suoriksi vetävämpi” teoria naisten saralla jättää enemmän tulkinnanvaraa käsitteistönkin käyttöön. (Sugg 1992, 316, 377.) Feministisessä kirjallisuudentutkimuksessa onkin todettu Jungin teoriaa pidettävän ”kiinnostavana ja soveltuvin osin käyttökelpoisena mallina”, ja tähän linjanvetoon aion omankin tutkimukseni pohjata (Kuusinen 2008, 17).

Tarkoitukseni ei suinkaan ole purematta niellen istuttaa prosessia käännekohtineen päähenkilön kehitysvaiheisiin, vaan ennemminkin käyttää teoriaa työkaluna tämän kehityskulun tarkastelussa. Jungilaisen kirjallisuusanalyysin tarkoituksena ei olekaan löytää yhtä absoluuttista totuutta analysoitavasta teoksesta. Sen sijaan analyysin tarkoituksena on ikään kuin osoittaa kriittisesti ja valikoidusti tekstistä niitä ominaisuuksia, jotka saavat tietyt teoriaan liittyvät asiat esiintymään selvemmin. (Kuusinen 2008, 17.)

Persoona on ihmisen virallinen, ulospäin näkyvä puoli. Jung otti käsitteen käyttöön vuonna 1916 tarkoituksenaan havainnollistaa ihmisen sopeutumista sosiaalisiin normeihin, minkä erityisesti ajankohdan mukaan tarkasteltuna voidaan katsoa olevan enemmän tai vähemmän välttämättömyys yhteiskuntaan sopeutumisen puolesta. Kyseessä on siis niin psykologinen kuin

sosiaalinenkin konstruktio, jonka yksilö muodostaa kutakin tilannetta varten. Persoonaa hallitsee yksilöä erityisesti tämän elämän alkupuolella vieden paljon energiaa ja pakottaen kätkemään osan tai osia itsestään. *Persoonan kriisi* onkin tekijä, joka osaltaan vaatii yksilöä aloittamaan oman elämänsä tarkoituksen etsimisen – muualtakin kuin ympäristön ja yhteisön asettamista mielipiteistä ja arvoista. (Noschis 2011, 94, 126; Stein 1998, 111.)

Varjolla Jung viittaa ihmisen huonoihin ja epämiellyttäviin puoliin sekä epätoivottuihin käytösmalleihin, ilmaisutapoihin ja ajatuksiin. Se on Itsen haastava moraalinen ongelma, sillä sen tiedostaminen vaatii syvällistä moraalista vaivannäköä. Varjolla onkin suora yhteys yksilön tiedostamattomaan: mitä vähemmän ihminen on varjostaan tietoinen, sen tummempi ja tiheämpi se on. Täten myös niin kutsuttu psyyken pimeä puoli koostuu nimenomaan kohtaamattomasta varjosta. Varjo ja *projektiot* liittyvät kiinteästi toisiinsa, sillä varjo tulee useimmiten näkyviin juuri projektoiden kautta. Individuaatioprosessin myötä yksilö voi tulla tietoiseksi varjosta tiedostamattoman toimintatapana, jolloin ihminen hyväksyy nämä epämiellyttävät puolet itsessään, ja ne alkavat sen myötä toimia eriytyneemmin. (Noschis 2011, 136; Storr 1983, 91.)

Projektio tarkoittaa ihmisen taipumusta tunnistaa samoja ristiriitoja tai ahdistavuuksia ulkomaailmassa, kuin mitä hän tuntee itse sisällään. Ulkomaailmalla viitataan paitsi muihin henkilöihin niin myös elottomiin asioihin, kuten taiteeseen. Ihminen käsittelee siis sisäisiä ristiriitojaan projisoimalla ne johonkin ympärillään olevaan. Projektio toimii keinona oppia tuntemaan paremmin omaa psyykkistä dynamiikkaa ja itseään vaivaavia *komplekseja*, sillä projektion tiedostaessaan ihminen huomaa sen palautuvan johonkin hänen komplekseistaan. Usein projektiot ovatkin kompleksien ainoa ilmenemisväylä. (Noschis 2011, 12–14; Samuels 1985, 48.)

Kompleksit ovat affektiivisesti latautuneiden mielikuvien joukko, yksilöllinen tiedostamaton. Ne muodostuvat yksilön elämän tapahtumiin liittyvistä tunnetekijöistä, kuten esimerkiksi kovista kokemuksista tai ihmissuhteisiin liittyvistä pettymyksistä. Kompleksit toimivat varjossa eli yksilön tietoisuuden ulkopuolella. Niihin liittyvät ärsykkeet voivat siis aktivoida kompleksin satunnaisesti aiheuttaen esimerkiksi tiedostamatonta käytöstä. Kompleksit voivat olla myös niin kutsuttuja persoonallisia komplekseja, jolloin ne tuottavat yksilölle

persoonallisia erityispiirteitä. Kompleksien ilmenemismuodot voidaan tyypillisesti jakaa kolmeen mahdollisuuteen: ne voivat ilmetä edellä mainituin tavoin erilaisina konflikteina, minä voi tukahduttaa kompleksin tai kompleksi voi ottaa ylivallan, mikä näkyy eräänlaisena psyykkisenä hermorumahduksena. (Jung ym. 1964, 79; Noschis 2011, 70–71, 139; Samuels 1985, 48.)

Tiedostamattomalla viitataan jo yllä mainitun yksilöllisen tiedostamattoman lisäksi myös *kollektiiviseen tiedostamattomaan*. Siinä missä yksilöllisen tiedostamattoman sisältö on järjestäytynyt yksilöllisiksi komplekseiksi, kollektiivisella tiedostamattomalla tarkoitetaan historian kuluessa karttunutta motiivien ja tilanteiden kokoelmaa, josta on tullut koko ihmiskunnan psyykkistä perintöä. Näitä kahta tiedostamattoman eri muotoa ei voida täysin erottaa toisistaan – kollektiivisen tiedostamattoman psyykkinen perintö ajaa ihmiset yhä uudelleen samojen eksistentiaalisten kysymysten äärellä, kumpusivat ne sitten kummasta tiedostamattomasta tahansa. (Noschis 2011, 83, 139.)

Jungin mukaan tiedostamaton viestii ihmiselle symbolien kautta käyttäen viestintäväylänään erityisesti unia. Unien lisäksi esimerkiksi yksilön neuroottiset oireet voivat olla symbolisesti merkitseviä. Olennaista on, ettei tiedostamaton ole ainoastaan yksilön menneisyyteen liittyvien aiheiden varasto, vaan koostuu monenlaisesta sisällöstä, kuten unohdetuista asioista, aistituntemuksista, jotka eivät tulleet tietoisesti huomioiduiksi, kaikesta, mitä yksilö tiedostamattaan tuntee, ajattelee, haluaa ja tekee sekä tulevien ajatusten iduista, jotka hakevat muotoaan tullakseen jonain päivänä tiedostetuiksi. (Jaffé 1979, 230; Jung ym. 1964, 12, 26, 37.)

Arkkityypit ovat kollektiivisen tiedostamattoman erityisiä muotoja. Kyse on kulttuurista ja ajasta riippumattomista toimintamalleista: ihminen ei elä tyhjiössä, vaan tämän altistuessa tietyille kokemuksille tietoisien mielen sisältö järjestyy aina tiettyihin muotoihin. Yksilöllä ei siis syntyessään ole kollektiivista tiedostamatonta eikä täten myöskään arkkityyppejä. Kollektiivinen tiedostamaton arkkityyppeineen muodostuu elämän aikana imien vaikutuksia kulttuurisesta ympäristöstä, jossa yksilö elää. Hän sisäistää myös tiedostamattaan enemmän ja vähemmän yleisesti hyväksytyjä huomioita, uskomuksia ja käyttäytymismalleja. Teoriaa kokoava käsite on *arkkityyppinen prosessi*. (Noschis 2011, 83; Pietikäinen 1999, 218.)

Arkkityypeistä tärkeimpiä ovat siis jo johdannossakin mainitut varjo, anima tai animus ja Itse. Ne ilmenevät käytännössä yhtä aikaa sekä kuvina että emootioina. Arkkityyppisten muotojen palauttaminen voi laajentaa yksilön tietoisuutta, mutta vaatii syvällistä itsetutkiskelua individuaatioprosessin sisällä. Mikäli yksilö kykenee sulattamaan ja jäsentämään nämä arkkityyppiset sisällöt tietoiseen mieleensä, muuttaa tämä prosessi osaltaan hänen persoonaansa. (Jung ym. 1964, 96–99.)

Minää voidaan pitää tiedostamattoman vastakohtana. Se on oman järjen käyttämiseen kykenevä yksilön tietoinen keskus. Jungin mukaan myös minä on kuitenkin kompleksi viitaten tällä siihen, että kyseessä on vain osa psyykestä. Minä ei siis ole ihmisen varsinainen keskus, vaan toimii alisteisena Itselle. Itse on sekä tietoinen että tiedostamaton psyykkinen keskus, osin yksilöllinen ja osin kollektiivinen. Voidaankin ajatella persoonallisuuden jakautuvan näihin kahteen keskukseen: minään ja Itseen. Tässä teoriassa minä on tietoisuuden keskus ja Itse koko persoonallisuuden eli tietoisuuden, tiedostamattoman ja minän keskus. Näiden kahden keskuksen vastakohtaisuus ja kyky kuunnella niitä on oleellista psyykkisen tasapainon ylläpitämiseksi. (Noschis 2011, 120, 124.)

Vastakohtien välinen ristiriita ja *transsendentti funktio* ovat tutkimukseni kannalta tärkeitä käsitteitä. Yksilön kokema vastakohtien ristiriitaisuus esimerkiksi feminiinisuuden ja maskuliinisuuden välillä juontaa juurensa pohjimmiltaan ristiriitaiseen psyykkiseen elinenergiaan eli *libidoon*. Tämä tarkoittaa suurimmassa osassa tapauksia sitä, että vietin synnyttämä halu törmää kyseisen halun vahvaan torjuntaan yksilön päättäessä tukahduttaa tai sivuuttaa toisen ristiriidan osapuolista. Toimintatapana tukahduttaminen tai sivuuttaminen johtavat usein kuitenkin psyykkisiin ongelmiin. Tähän liittyvä termi on transsendentti funktio, joka tarkoittaa psyykkisiä ristiriitoja sovittavaa psykologista voimaa. Vastakohtaisuus voi toisaalta myös synnyttää symbolisen kuvan, jonka yksilö voi transsendentin funktion avulla tiedostaa ja oppia ymmärtämään oivaltaen näin tiedostamattomansa uudella tavalla. Tämä prosessi tarjoaa mahdollisuuden ristiriitojen sovittamiseen. (Noschis 2011, 97, 137; Stein 1998, 59.)

3 KOHDETEOS FEMINISTISENÄ TEKSTINÄ

Vaikka tutkimukseni pääpaino onkin Marian individuaatioprosessin analysoinnissa, on prosessia mahdoton tarkastella ottamatta huomioon sitä yhteiskunnallista kontekstia, johon kohdeteoksen tapahtumat kuvataan sijoittuvaksi. Kirjailijan luoman todellisuuden tapahtumajalle ominaiset normit, roolit ja valta-asetelmat vaikuttavat Marian jokapäiväiseen päätöksentekoon ja mahdollisuuksiin sekä tämän myötä hänen individuaatioprosessiinsa ratkaisevalla tavalla. Jokaista Marian tekoa on tarkasteltava tiedostaen se tosiasia, että pelkästään omien halujen huomiointi päätöksenteossa ei ole ollut samalla tavalla helppoa kuin tänä päivänä, jos edes mahdollista. Marian matka oman itsensä etsimiseen olisi jossain toisessa ajassa tai yhteiskunnassa voinut olla täysin erilainen tarina.

Kävin edellä teorialuvussa läpi feminististä kirjallisuudentutkimusta metodina sekä siihen liittyvää tutkimukseni kannalta olennaista käsitteistöä. Seuraavaksi tarkoitukseni on soveltaa näitä edellä esiteltyjä työkaluja käytäntöön. Ensimmäiseksi käsittelen naisen roolia yhteiskunnassa ja siihen liittyen Marian henkilöahmoa vaimona sekä äitinä. Kyseessä on kaksi roolia, jotka pyrkivät hallitsemaan Mariaa erityisesti tämän elämän alkupuoliskolla. Hänessä on kuitenkin vahvana myös toinen puoli: tieteestä kiinnostunut ja sitä myös tekevä nainen. Keskitynkin Mariaan – ja naisiin ylipäänsä – tieteen parissa omassa alaluvussaan.

3.1 Naisen rooli yhteiskunnassa: Maria vaimona ja äitinä

Tarkasteltaessa naisen roolia ja paikkaa yhteiskunnassa viimeisten vuosisatojen aikana on valta käsite, jota ei voida sivuuttaa. Valta ja sen pitäjien asettamat normit ja puitteet ovat olleet aina läsnä kaikessa yhteiskunnan sisällä – joko selkeästi osoitettavissa tai enemmänkin piilosta käsin vaikuttaen. Feministisen tutkimuksen näkökulmasta vallalla viitataan tässä yhteydessä sosiaaliseen voimaan, joka nimeää, luokittelee ja rajaa ruumiita. Nimeämisellä tarkoitetaan kahden biologisen sukupuolen, naisen ja miehen, erittelyä. Luokittelu ja rajaus puolestaan liittyvät niihin sosiaalisiin arvojärjestyksiin, yhteiskunnalliseen asemaan ja kulttuuriin rooleihin, joihin yksilöt nimeämisen jälkeen asettuvat. (Salomäki 2011, 7, 9.)

Vallan määrittelemät nimeämiset, luokittelut ja ruumiiden rajaamiset ovat historiallisesti erityisiä ja muuttuvia. Eri ajassa sukupuoliin liittyviin rooleihin liittyy myös yhteiskunnallista arvotusta, ja ne alkavat määrittää yksilön statusta yhteisössä. (Salomäki 2011, 17.) Arvokertoimeen ja statukseen vaikuttavat siis yhteiskunnan ja sen valtarakenteiden esittämä totuus ruumiista ja sukupuolesta (Karkulehto 2007, 58).

Erityisesti Marian elämän ensimmäisinä vuosisatoina, 1600-luvulta alkaen, vallalla on vahvasti patriarkaalinen yhteiskunta. Keskiössä ovat hierarkkiset valtasuhteet niin perheen sisällä kuin yhteiskuntarakenteissakin. Myös Marian elämää ja perhedynamiikkaa määrittelee *familismin* käsite. Marian solmiessa jo nuorena avioliiton aviomies Johannista tulee automaattisesti perheen pää, jolla on käsissään lopullinen valta päättää perheensä asioista. Familismin aatteen mukaisesti Marian tulisi pysytellä kotona ja antaa Johannin hoitaa niin sanottu julkinen elämä yhteiskunnallisten asioiden ollessa vahvasti miesten aluetta. Marialle tuottaa suuria vaikeuksia alistua Johannin vaikutusvallan alaiseksi, eikä hän oman moraalisena kuvansa vaarantamisenkaan uhalla ole valmis tyytymään kohtaloonsa ainoastaan vaimona ja kotiäitinä. (Kuusinen 2008, 194, 197.)

Jo ennen modernin tieteen kuvausta sukupuolesta fyysisten aspektien määrittelemänä, maskuliinisuus nähtiin yleisesti aktiivisena ja feminiinisyys puolestaan passiivisena ja vastaanottavaisena ominaisuutena (Colebrook 2004, 2). Tämä näkemys heijastuu myös modernimpaan sukupuolten väliseen kahtiajakoon. Kun kahden sukupuolen malli vakiintui hallitsevaksi käsitykseksi 1700-luvun loppupuolella, se määritteli naisen kaikilta osin miehen biologiseksi ja sosiaalisesti vastakohtaksi sekä tätä täydentäväksi toimijaksi. Sosiaaliseen vastakohtaisuuteen liittyivät vahvasti erilaiset sukupuoliroolit. Malli asetti sukupuolet toistensa vastakohtiksi jopa moraalisella ja mentaalisisellä tasolla: naiset ja miehet normitettiin erilleen sensitiivisyyden, seksuaalisuuden ja älykkyyden saralla. (Salomäki 2011, 29.) Koska kohdeteoksen Maria syntyi 1600-luvun puolella, hänellä ei ollut hallussaan suurta vapautta määrittää itse omaa rooliaan yhteiskunnassa. Sen sijaan ylhäältä annettiin naiseuden ihanne, joka kaikessa kiteytyi heteroseksuaalisuuteen, äitiyteen ja hoivaviettiseen palvelualttiuteen (Karkulehto 2007, 115).

Modernimpi ajatus on, ettei biologisen sukupuolen tulisi määritellä sosiaalista sukupuolta ja täten asettaa yksilöiden mahdollisuudeksi vain tiettyjen roolien kautta elämistä (Colebrook 2004, 119). Simone de Beauvoir kuitenkin huomauttaa, ettei naisella ole miehen lailla mahdollisuutta olla olemassa ja määritellä itseään vain juuri haluamallaan tavalla. Tämä johtuu esimerkiksi kuukautisista ja synnytyksestä biologisina puitteina, jotka estävät täydellisen vapautumisen sukupuolisuudesta. (Colebrook 2004, 4.) Nämä biologiset tekijät määrittelevät paljon myös Marian elämää ja asettavat sille omat haasteensa. Naiseutta määrittelevät biologiset tekijät tuntuvat Mariasta jopa vastenmielisiltä ja hän tekeekin kaikkensa estääkseen itseään tulemasta raskaaksi toista kertaa: ”Mutta sillä samalla raivolla minä nielin myrkkyni, kouristelin ja vuosin verta, eikä kertaakaan lähtenyt hedelmällinen siemen sisälläni kasvamaan” (NJRH, 77). Tämä toiminta tapahtuu kuitenkin salassa muilta, sosiaalisen sukupuolen performanssin varjoissa.

Judith Butlerin esittämä ajatus *sukupuolen performatiivisuudesta* näyttelee roolia Mariankin elämässä ennen tämän varsinaista päätöstä irtaantua yhteiskunnan normien asettamasta roolistaan. Sukupuoliseen, opeteltuun performanssiin liittyvät muun muassa kulttuurisesti tietyille sukupuolelle luvalliset ja sopiviksi katsotut teot sekä normiksi asetettu seksuaalikäyttäytyminen. Olennaista on kuitenkin myös mahdollisuus luopua itsestä vastenmieliseltä tuntuvasta performanssista ja täten irtautua sukupuolirooliin liittyvistä normeista. Tästä voidaan käyttää käsitettä *sukupuolen kumouksellinen toisintoistaminen*. Irtautumalla sukupuoleensa liitettävistä normeista yksilö päättää asettua hierarkkista arvoasetelmaa vastaan silläkin uhalla, että leimautuu itse jollain tapaa epänormaaliksi. (Karkulehto 2007, 66, 115, 132.) Juuri tästä on kyse Marian henkilöhaahmon kehitysmatkassa.

Marian matkassa normeista irtaantumiseen näen olennaiseksi filosofi Michel Foucault'n (1926–1984) esittämän ajatuksen taiteen vallankumouksellisuudesta. Hänen mukaansa taide avaa yksilölle mahdollisuuksia kyseenalaistaa vallitsevia ajatusjärjestelmiä ja kykyä työstää ajattelun rajoja. (Karkulehto 2007, 215.) Marian kohdalla tällaista taidetta edustaisivat tämän hyönteismaalaukset sekä muistikirjat, joita hän kirjoittaa läpi elämänsä. Rinnastan Marian muistikirjat päiväkirjoihin, joita onkin naiskirjallisuuden tutkimuksessa tarkasteltu omana genrenään.

Päiväkirja intiiminä pohdinta- ja tunnustuskirjallisuutena avaa myös Marialle mahdollisuuden harjoittaa kirjallista itsereflektointia. Yhteiskunnan asettamien paineiden vastapainoksi hän voi käyttää muistikirjojaan ajatustensa tukena ja omana turvallisena tilanaan, jossa pohtia normeista poikkeavia tuntemuksiaan. Muistikirjojensa kansien sisällä Maria uskaltaa käydä vuoropuhelua myös esimerkiksi lukemiensa Charles Darwinin 1800-luvulla kirjoittamien ajatusten kanssa, vaikka nämä ovatkin ristiriidassa häneen juurrutetun uskonnon opetusten kanssa. (Liljeström ym. 2004, 119.) Mielenkiintoista kyllä, Maria ei käy muistikirjoissaan juurikaan läpi ajatuksiaan liittyen rooleihinsa vaimona ja äitinä. Näiden roolien kyseenalaistaminen lienee siis jossain määrin suorasukaisempaa ja helpompaa.

Marian rooli vaimona saa alkunsa tämän mennessä naimisiin jo nuorena, alle parikymppisenä. Avioliiton solmiminen perustunee pitkälti käytännöllisyyteen: Johann on Marian isäpuolen oppilas ja Maria ilmaisee hänen ja Johannin avioliitosta ”sovitus”. Jo ennen vihkimistä Maria ennustaa itsekin liiton pinnallisuuden:

Ehkä on niin, että kahden ihmisen ensikohtaamisessa on jo näkyvissä kaikki se, minkä varaan heidän yhteinen tarinansa rakentuu. Että tajuamattamme kaikki on jo olemassa ensimmäisissä katseissa ja lauseissa, niin kuin puun muoto kätkeytyy taimen ensimmäisiin haaroittuviin oksiin tai aukeamistaan odottava pionin nuppu sisältää kaikki ne terälehtien kerrokset, jotka siitä sen auettuakin löytyy. Niin minä siis vaikenin Johannin katseesta, ja Johann käänsi kiinnostuksensa johonkin muuhun. (NJRH, 68.)

Nämä tutustumisen ensisävelet kuvastavat hyvin Marian ja Johannin avioliittoa heidän ensimmäisen lapsensa syntymään ja tämän välittömään kuolemaan asti. Kyseisen tapahtuman jälkeen Maria kuitenkin alkaa hiljalleen nousta miestänsä vastaan, aluksi vähemmän näkyvällä tavalla. Johann toivoo kovasti lasta perheeseen, mutta Maria välttää raskaaksi tulemisen käyttämällä yrtejä salassa mieheltään, kunnes lopulta kuitenkin epäonnistuu yrityksessään. Thea-tyttären syntymän jälkeen Maria alkaa nousta radikaalimmin miestänsä vastaan ja lopulta jättää tämän taakseen suunnatessaan itse labadistien¹ uskonyhteisöön asumaan.

---

¹ Labadistien uskonyhteisön Hollantiin perusti 1600-luvun puolivälin tienoilla ranskalainen Jean de Labadie (1610–1674). Alun perin jesuiittapappina toiminut de Labadie oli ennen oman uskonlahkonsa perustamista kokeillut lukuisia erilaisia uskonnollisia identiteettejä. Labadistiyhteisöön kuului parhaimmillaan noin 400–600 erilaisista taustoista tulevaa jäsentä. Yhteisön perusajatus kytkeytyi tiukkaan irtautumiseen maallisista arvoista. (Larsen 2018, 301, 310.)

Marian suhde aviomieheensä kietoutuu tiiviisti sukupuolirooleihin ja valta-asetelman mukanaan tuomaan hierarkiaan perheen sisällä. Valta avioliiton sisällä liittyy vahvasti seksuaalisuuteen. Miehen ollessa valta-asemaltaan naisen yläpuolella puhutaan *fallisesta seksuaalisuudesta*. Falliseen seksuaalisuuteen kuuluu miehinen yliote valtasuhteiden rakentaessa naisen seksuaalisuuden ikään kuin tämän puolesta. Näin ollen seksuaalisuus on vallan kyllästävä: Foucault väittääkin, ettei ole olemassa niin sanotusti pelkkää seksiä, jota vallan vuorovaikutukset eivät olisi tuottaneet. Koska seksuaalisuus on vahvasti sidoksissa sukupuoleen, on ylhäältä käsin määrättyä, miten Marian tulisi muiden naisten lailla kokea seksuaalisuutensa. (Butler 2006, 86, 170, 174; Karkulehto 2007, 58.)

Johannin seksuaaliset halut jyräävät alleen Marian tarpeet. Tosin lukijalle ei suuremmin selviä, millaiseksi Maria kokee oman seksuaalisuutensa, sillä sen kuvailu jää teoksen aikana vähäiseksi. Onkin mahdollista, ettei 1600-luvulla varttunut Maria osaa edes ajatella, että hänelläkin voisi olla seksuaalisia haluja ja tarpeita. Sen sijaan häneen vaikuttaa iskostuneen ajatus alistuvasta vaimon roolista, johon kuuluu vain olla saatavilla miehensä tarpeiden tyydyttämistä varten. Marian kuvailut parin seksielämästä ovatkin hyvin passiivisia hänen osaltaan:

On vaikea kuvitella aikaa, jolloin olisimme olleet etäämmällä toisistamme kuin näinä yhtymisen hetkinä. Johann liikkui ja hengitti, minä suljin silmäni ja jännitin lantioni, joskus avasin yöpaitani napit ja kaivoin toisen rinnoistani Johannin imettäväksi. Kaikki tämä nopeutti asian toimitusta. Hän oli kuin luinen alaston vauva, joka äänteli päälläni. Imi ja möyri, ja minä tarjosin itseni niin kuin naisen kuuluu. (NJRH, 77.)

Kuten sukupuoli, myös seksuaalisuus näyttäytyy Marian kohdalla yhdenlaisena pakon edessä opeteltuna performanssina (Karkulehto 2007, 115). Performatiivisuudesta paistaa läpi ajalle tyypillinen ajatus miehestä aktiivisena toimijana ja naisesta passiivisena vastaanottajana. Vuosien kuluessa ja Marian ja Johannin ainoan lapsen synnyttyä parin välinen seksuaalinen yhteys katoaa kokonaan. ”Minä en vastannut, sillä hän ei halunnut ajatuksiani niin kuin hän ei halunnut vartaloanikaan”, Maria kuvailee (NJRH, 118). Selkeää syytä tälle fyysistenkin välien kylmenemiselle myös Johannin puolelta ei lukijalle anneta. Maria itse pohtii myöhemmin teoksessa, olisiko Johann kunnioittanut enemmän hedelmällisempää vaimoa. Ehkä pieni lapsiluku voikin olla osatekijä, joka sammuttaa Johannin kiinnostuksen vaimoaan kohtaan, kun

ajan valossa merkittävä osa naiseutta nähtiin tämän hedelmällisyydessä ja äitiyden mukanaan tuomassa hoivavietissä.

Johannin asema vallan omaavana avioliiton osapuolena näkyy seksuaalisuuden lisäksi muillakin tavoin. Lapsettomuuden myötä hän osoittaa Marialle suoraan, ettei tämä ole hänelle yhtä arvokkaassa asemassa kuin heidän ensimmäistä lastansa odottaessaan. Fyysiset hellyydenosoitukset loppuvat, ja Johann alkaa viettää yhä enemmän aikaa poissa kotoa. Kun Maria ilmaisee halustaan julkaista kukkamaalauksistaan koostetun vihkosen, suhtautuu Johann asiaan ylimielisen skeptisesti. Perheen taloudellisen tilanteen takia hän kuitenkin nielee ylpeytensä ja vastaanottaa Marian töistään saamat rahat. On ajalle harvinaista, että nainen on se, joka tuo rahaa talouteen. Kenties tämän vuoksi Johann suhtautuukin hyvin tympeästi kukkavihkosen seuraavia painoksia kohtaan. Hän saa suurimmalta ongelmalta vaikuttamaan sen, ettei ”nainen jaa ajatuksiaan niin kuin ei hän jaa ruumistaankaan” (NJRH, 117). Taustalla lienee kuitenkin Johannin loukattu ylpeys: hän miehenä ei kykene täyttämään normien mukaista rooliaan rahantuojana ja perheen julkisen elämän hoitajana.

Johann oli sitä mieltä, että minun omat ajatukseni olivat yhtä julkeita kuin vaatekerroksiin kätkeyty vartaloni. Olihan Paavalikin sanonut, että naisen ei kuulu puhua eikä opettaa seurakunnassa vaan olla hiljaa ja kuuliainen. Nainen sopi synnyttämään, mutta laajempi elämän alkamisen pohtiminen kuului miehille. (NJRH, 117.)

Siinä missä Johann kylmenee entisestään eikä enää vaivaudu edes tarinoimaan ruokapöydässä vanhaan tapansa, on Maria kyllästynyt olemaan hiljaa ja kuuliainen. Hän alkaa tarkoituksella ajaa Johannia raivon partaalle, kenties vain saadakseen aikaan jonkinlaisen reaktion tämän kylmän ja elottoman käyttäytymisen vastapainoksi. Tätäkin käytöstä Maria kestää kuitenkin vielä vuosia ennen kuin viimein päättää pakata tavaransa, äitinsä ja tyttärensä ja suunnata kohti labadistien uskonnollista yhteisöä Hollantiin.

Marian ja Johannin onnettoman avioliiton viimeinen kohtaaminen tapahtuu labadistien luona Johannin viimein yhytettyä vaimonsa olinpaikan. Etäisyys ja aika ovat tehneet Marian kohdalla tehtävänsä: hän näkee Johannin entistä objektiivisemmin eikä ole valmis antamaan periksi tämän anellessa heitä lähtemään takaisin kotiin. Johann yrittää vedota valta-asemaansa: ”– Sinä

olet minun vaimoni! Sinä kuulut minun kotiini!”, mutta Maria toteaa vain, ettei ole enää kenenkään vaimo (NJRH, 163).

Vaimon roolin lisäksi myös lapsen saaminen pakottaa nuoren Marian asettumaan tiettyyn rooliin. Naisen roolia erityisesti Marian elämän ensimmäisinä vuosisatoina 1600-luvulta eteenpäin onkin miltei mahdotonta käsitellä ilman äitiyden aspektia. Kahden sukupuolen mallin mukaisesti naisen olemassaolon perimmäisen tarkoituksen katsotaan olevan nimenomaan äitiys, kun taas miehillä sen sijaan se on järki sekä fyysinen voima (Salomäki 2011, 15). Tämä rajaus palvelee samalla pakkoheteroseksuaalisuuden järjestelmän lisääntymiseen tähtääviä tarkoituksia, jotka määrittelivätkin vankasti naisen roolia yhteiskunnan jäsenenä. Voidaan puhua naisia määräävästä lisääntymisfunktiosta, joka omalta osaltaan minimoi mahdollisuudet jollain tapaa normista poikkeavaan elämänpolkuun. (Butler 2006, 72, 82.)

Kuten aiemmassa alaluvussa kävinkin jo läpi, ei Marian tie äitiyteen ole helppo monessakaan suhteessa. Ensimmäisen lapsen kuolema ja sen jälkeinen yrttien syönti raskaudenehkäisyksi eivät luo kuvaa ainakaan millään tavoin harmonisesta äidiksi tulemisesta. Nämä heijastuvat aiemmin kuvaamallani tavalla myös Johannin suhtautumiseen vaimoan kohtaan. Johannin kylmä suhtautuminen vaimonsa hedelmättömyyteen – oletuksena, ettei hän tiennyt tämän yrttien käytöstä – liittyy ajalla vallinneeseen ajatukseen pakotetusta äitimisen halusta. Käsitteellä tarkoitetaan sitä, kuinka vallitsevassa heteropatriarkalisessa järjestelmässä naisen on tultava äidiksi täyttääkseen roolinsa naisena. (Liljeström ym. 2004, 127.) Johannin pettymys laajenee yksilölliseltä yhteisölliselle tasolle: hedelmätön vaimo on hänelle paitsi henkilökohtainen pettymys niin myös yhteisön silmissä hävettävä ja normien puitteissa epäluonnollinen tilanne.

Pariskunnan Thea-tytär syntyy vuonna 1669. Äidin ja tyttären alkutaival on melko mutkaton: Maria huomaa pian biologian olevan hänen puolellaan. Oikeastaan kaikki mitä Thea äidistään noina ensimmäisinä viikkoina ja kuukausina kaipaa, on äidinmaito. Maria toteaa alun helpoista ajoista seuraavasti: ”Olimme kaksi toisiaan tarvitsevaa elävää ruumista, jotka tiesivät sen mitä pitikin ja toimivat sitä tietoa seuraten. Tämän ruumiini myötä olin vapaa omiin ajatuksiini ja katseeni kulki maisemassa, ja minä aloin taas elää omaa elämää” (NJRH, 80). Yksinkertainen äidin ja vauvan välinen sopimus kuitenkin kariutuu Marian maidontuotannon

hiipussa. Marian valtaa suuri epätietoisuus, kun hänen ruumiinsa ei voikaan enää hoitaa vauvaa hänen puolestaan:

Mutta kun maitoni hiipui ja Thean nälkä kasvoi, sokea ruumiidemme yhteys katosi, vauva huusi enkä minä osannut sitä enää rauhoittaa. Thea avasi silmänsä ja niiden katse oli vaatimusta täynnä, minun ajatukseni keskeytyi enkä kohta luottanut enää ääneeni, saati käsieni kosketukseen. (NJRH, 80.)

Thean ollessa yhdeksän kuukauden ikäinen perhe muuttaa Johannin kotikaupunkiin Nürnbergiin. Muutto tuo mukanaan uusia tuulia Marian rooliin vaimona ja äitinä. Johannin sisko alkaa oitis opettaa tälle kaiken siitä, mitä ohjeita lapsen kanssa olemiseen ja kotona tehtäviin töihin on asetettu. Muutto onkin ratkaiseva käännekohta Marian punnitessa suhdettaan äitiyteen ja siihen kasvamiseen. Äitiyteen kasvamisen tapojen kaksi ääripäätä ovat kiteytetysti seuraavat: joko nainen käy järjestelmällisesti läpi äitiyteen liittyviä sääntöjä tarkoituksenaan oppia ja omaksua ne tai sitten hän käy jatkuvaa kamppailua omien halujensa ja kiinnostuksenkohteidensa sekä ympäristöstä asetettujen normien välillä (Liljeström ym. 2004, 124–125).

Maria aloittaa opettelemalla uuteen elinpiiriin liittyviä sääntöjä ja tapoja, mutta ei kestä kauaa, kun hän päättää jättää Thean Johannin siskon hoidettavaksi ja alkaa itse organisoida naisten maalauskerhoa. Maalauskerhon kautta hän tapaa myös ensimmäisen nürnbergiläisen ystävänsä Claran. Claran läsnäolo tuleekin säilymään Marian elämässä ja tämä on oikeastaan ainoa Marian läheinen ystävä. Maalauskerho mahdollistaa Marialle keskittymisen hänen omiin intohimoihinsa: hyönteisiin ja taiteeseen. Hyönteiset alkavat näytellä jälleen suurinta roolia Marian elämässä, ja suhde tyttäreen jää melko etäiseksi. Yhden äitiyden tehtävän ollessa äitiyden ja muiden rooli-identiteettien yhteensovittaminen (Kuusinen 2008, 226) voidaankin ajatella, että Maria päättää selkeästi seurata tieteellistä kutsumustaan hyönteisten parissa.

Äidiksi tuleminen ja äidin roolista irtaantuminen vaikuttavat voimakkaasti naisen käsitykseen omasta itsestään. Äidin rooliin on perinteisesti liitetty monia myyttisiä ihanteita, joiden perusteella naiset on jaettu kahteen vastakkaiseen rintamaan hyviksi ja huonoiksi äideiksi. Äitimyytillä on otteensa myös Mariasta ja hän tiedostaa kyllä puutteensa äidin roolin täyttäjänä: ”Thea katsoi minua ompelutöidensä äärestä, ja hänen tummissa silmissään häivähti pettymys. Silloin harvoin kun ehdin hänen katsettaan tutkia, näin siinä jonkin lausumattoman toiveen tai

odotuksen, ja tiesin etten koskaan osaisi siihen vastata, mitä ikinä se olikaan” (NJRH, 126). Marian käsitystä itsestään niin äitinä, vaimona kuin naisenakin – jota hänen aikanaan määrittelevät pitkälti juuri äidin ja vaimon rooli – hallitsee epäonnistumisen tunne vielä pitkään perhe-elämän taakse jättämisen jälkeen:

Meistä suurin osa epäonnistuu. Olin hylännyt miehen ja lapsen, olin tuhannut hedelmällisyyteni vuodet miehelle, joka oli ottanut minut kuin esineen. Olin tappanut elämän itsestäni yrteillä, en ollut saanut kokea halua tai tyydytystä, äitiyden iloa ja täyttymystä, olin katsonut ihmeissäni madonnan kuvia ymmärtämättä koskaan niistä huokuvaa rakkautta, sitä kättä, joka sulki Kristuksen sormen kämmenensä sisään kankaiden laskosten suojassa. Olin antanut näiden kokemusten paeta luotani, olin myöhässä, ja kaiken sen tyhjää hedelmää nyt kannoin. (NJRH, 269–270.)

3.2 Nainen ja aktiivinen toimijuus: Maria tietentekijänä

Kuten edellä on jo ilmennyt, on sukupuoli vaikuttanut kohdeteoksen vuosisatoina ihmisen paikkaan yhteiskunnassa merkittävästi. Naisen paikka on ollut tiiviisti kodin sisäpuolella, eikä tilaa tai mahdollisuuksia aktiiviseen toimijuuteen ole juuri ollut. Marian kohdalla hänen toivomansa aktiivisuus kodin ulkopuolella liittyy juuri hyönteisiin ja tutkimukseen, jota hän on niiden saralla tehnyt itsenäisesti nuoresta saakka. Patriarkaaliselle yhteiskunnalle ominaisesti Johann on kuitenkin muiden miesten tapaan hallitsevassa asemassa ja täten Marian omien unelmien tiellä.

Johannin väheksyvä suhtautuminen vaimonsa tieteellisiin pyrkimyksiin on ajan huomioon ottaen sinänsä täysin ymmärrettävää. Naisten älylliseen toimintaan kohdistuvien ennakkoluulojen juuret ovat pitkällä historiassa: heidän kykyjään älylliseen toimintaan on epäilty kautta aikojen. Asian puolesta on argumentoitu monin eri tavoin, jopa biologisilla ja lääketieteellisillä ”tosiasioilla” perustellen. Esimerkiksi vielä 1800-luvulla Pohjoismaissakin varoiteltiin tyttöjen ja naisten suvunjatkamiselinten vahingoittumisella koulutuksen myötä. (Husu ym. 2005, 15.)

Naisten älyllisten kykyjen epäily on liittynyt sekä kykyjen erilaisuuteen että rajallisuuteen miehiin verrattuna. Keskusteluja naisten koulutukseen liittyen on siis leimannut vahva

väheksyntä muun muassa naisten asioiden omaksumisen ja alullepanon sekä arvostelukyvyn suhteen. Aivoperäisiä kyky- ja ominaisuuseroja ovat kannatelleet myös tiukkaan juurtuneet ennakkoluulot miehisestä järjestä ja naisellisesta tunteesta. Naisiin yhdistettyjä hallitsevia tunneominaisuuksia on pidetty poissulkevana tekijänä vakavasti otettavalle tieteentekemiselle. (Husu ym. 2005, 15, 17, 115, 173.)

Kaikki tämä edellä mainittu on tehnyt naisille hyvin vaikeaksi vaikuttaa aktiivisena toimijana yhteiskunnassa ylipäänsä, saati sitten tieteellisissä yhteisöissä. Siinäkin vaiheessa, kun tieteen tekemiseen osallistuminen on edes jossain määrin ollut naistenkin saavutettavissa, on tämä todennäköisesti merkinnyt valintaa perheen ja työn välillä. Koulutus on hyvin usein toiminut perhe-elämän poissulkevana tekijänä. Vaimona olon ja äitiyden ollessa arvoasteikolla huomattavasti korkeammalla onkin naisia kehoitettu ”huolellisesti kätkemään viehtymyksensä tieteelliseen toimintaan” (Husu ym. 2005, 15).

Jos nainen kuitenkin kaikista vastusteluista huolimatta päätyi kokeilemaan siipiään tieteen saralla, joutui hän jatkuvasti puolustamaan oikeuksiaan ja kykyjään tiedon etsimiseen ja tuottamiseen. Vastassa on ollut kamppailu kahdenlaista näkymättömyyttä vastaan. Ensinnäkään naisten eriarvoista asemaa ei ole yleisesti nähty ongelmallisena miesvaltaisessa tiedeyhteisössä. Toiseksi kaikesta tekemästään huolimatta naispuoliset tieteilijät ovat usein jääneet mieskollegoidensa silmissä suhteellisen näkymättömäksi tai sitten heidän sukupuoltaan on saatettu korostaa negatiivisin tarkoituksin. (Husu ym. 2005, 12, 16.) Vasta varhaiset feministiset liikkeet alkoivat 1800-luvulle saavuttaessa ajaa ajatusta tasavertaisista subjekteista, joilla kaikilla oli oikeus tulla määritellyksi ihmisenä ilman sukupuolen mukanaan tuomaa konnotaatiota (Colebrook 2004, 119). Muutos on kuitenkin tämänkin asian suhteen ollut hidasta, eikä naisten asema tiedeyhteisössä ja tieteentekijöinä ole yhä tänä päivänäkään ongelmaton.

Kohdeteoksen Maria on pienestä pitäen tietoinen hänen ja tutkijan uran välillä seisovista yhteiskunnan kokoisista haasteista. Jo lapsuudessa hän kuvailee seuranneensa isäpuolensa Jacobin taideopetusta oppipojilleen ja viittaa olleensa ”tyttö eikä oikea oppilas” (NJRH, 19). Samaan hengenvetoon alle 10-vuotias Maria toteaa killan kieltäneen naisilta öljymaalit, mutta hän käyttääkin niiden sijaan vesivärejä maalauksiinsa. Lannistumaton Maria jatkaa

maalausharrastusta, ja kiinnostus nimenomaan hyönteisiä ja perhosen metamorfoosia kohtaan syttyy tämän ollessa 11-vuotias. Alusta saakka hän tiedostaa aiheen sekä keräilemiensä hyönteisten aiheuttavan paheksuntaa ympärillään olevissa ihmisissä. Intohimostaan luopumisen sijaan Maria alkaa vetäytyä yhä enemmän syrjään muista ihmisistä kokoelmansa pariin, mikä varjostaa lopulta myös hänen avioliittoaan ja äitiytään.

Aiemmin mainitsemieni kukkavihkosten julkaisun voidaan katsoa olevan Marian ensimmäinen aktiivinen askel kohti oman intohimon seuraamista. Toki kyseessä ovat Marian intohimon todellisen kohteen, hyönteisten, sijaan vain kukka-asetelmat, ja Maria huomaakin ujuttavansa kukkakuvauksiinsa hyönteisiä enenevässä määrin. Hän päättää kirjoittaa seuraavaksi perhosiin ja niiden toukkiin keskittyvän kirjan. Materiaalia Marian tutkimukselle alkavat hankkia naapuruston pojat, ja hiljalleen ihmisiä alkaa kiinnostaa Marian hyönteisharrastus. Ilahduksen alla kummittelee kuitenkin tiedostus tilanteen poikkeuksellisuudesta:

Ihmiset ihastelivat piirtämiäni kuvia ja kuuntelivat tarinoita toukkakokoelmastani, mutta aina toisinaan minulle tuli tunne, että he lausuivat todelliset mielipiteensä vasta mentyäni, ja silloin innostukseni hävetti minua. Minusta tehtiin ystävällistä pilaa, taskujeni sisältöä kauhisteltiin, ja usein ajattelin, että ihmiset halusivat tuntea minut vain voidakseen asettaa minut omaan kuriositeettikabinettiinsa korallien, kauriin sarvien, käärmeen nahkojen, taikakalujen ja pääkalloveistosten rinnalle. (NJRH, 104–105.)

Maria selkeästi tiedostaa olevansa jollain tapaa eriskummallinen, normien sisään mahtumaton kummajainen. Sukupuolen painolasti tuntuu selvänä: ”Joskus tuntuu, että nainen saa julkaista ajatuksiaan vain jos samalla julistautuu lukutaidottomaksi. – – Niin on oma nimenikin suljettu kranssiin isäni ja mieheni ympäröiminä” (NJRH, 110–111).

Omalla nimellä kirjoitettu naiskirjallisuus on 1600-luvun lopulla Marian aloitellessa julkaisu-uraansa hyvin poikkeuksellista, muttei mahdotonta. Hänelle itselleen se toki on hyvin kaukainen ajatus, eikä tilannetta auta Johannin väheksyvä suhtautuminen Marian menestyneitä kukkakirjoja kohtaan: ”– Et sinä osaa latinaa, Johann sanoi kerran. – Aiotko vielä laittaa nimesi kirjan kanteen niin kuin tieteilijä tai luonnonfilosofi?” (NJRH, 118). Omalla nimellään ja kaiverretulla potretillaan elämäkertansa kirjoittanut labadistiyhteisön keskushenkilö Anna Maria van Schurman nouseekin Marian suureksi ihailun kohteeksi ja saa tämän ajattelemaan.

Neiti van Schurmanin tapaamisen toivossa hän tekee päätöksen liittyä labadisteihin. Toiveena on, että oppineisuutta arvostava yhteisö osoittaisi tukensa Marialle hyönteiskeräilijänä.

Vaikkei neiti van Schurmanin tapaaminen varsinaisesti edistäkään Marian pyrkimyksiä, antaa yhteisön parissa eläminen ponnahduslaudan tehdä suuri päätös oman intohimon seuraamisesta. Maria päätyy lopulta jättämään kaiken tutun ja turvallisen taakseen ja suuntamaan Japaniin hyönteistenkeruumatkalle. Marian intohimon hyönteisiä kohtaan voidaankin jossain määrin nähdä oikeuttavan hieman jopa sitä kritiikkiä, jota tiedenaisten antaumuksellista tiedesuhdetta vastaan on historian aikana annettu. Naisten tiedesuhdetta on nimittäin saatettu kuvailla jopa ”hulluksi” tai epäviisaaksi rakkaudeksi” (eng. *loving not wisely*), ja ylipäänsä nainen ja tämän tutkima kohde rinnastettiin usein jopa rakkaussuhteen tasolle. (Husu ym. 2005, 20.) Ivallisesta konnotaatiosta huolimatta tämä kuvastaa Marian suhdetta hyönteisiin yllättävän hyvin. Hän ei koskaan oikein opi viihtymään ja toimimaan ihmisten parissa, vaan hakeutuu syrjään tutkimustensa pariin.

Marian eläessä läpi vuosisatojen hän päätyy nykypäivään eli aikaan, jossa naisten aktiivista toimijuutta ei ole enää ainakaan samoissa määrin rajoitettu ja vaikeutettu sukupuolen mukanaan tuomiin roolivaatimuksiin tai ominaisuuksiin vedoten. Marian tieteilijänuran suhteen kehityskulku nykypäivää kohti lähtee liikkeelle kuitenkin melko myöhään ja tuskastuttavan hitaasti. Hänen synnyinmaassaan Saksassa esimerkiksi naisten pääsy yliopistojen luentoja kuuntelemaan tuli mahdolliseksi vasta 1870-luvulta lähtien (Husu ym. 2005, 50). Ovia alkoi vähitellen avautua Marian kaltaisille naisille, jotka janosivat tietoa. Maria näyttäytyy yhtenä heidän edeltäjistään: naisena, joka raivaa tietä näille mahdollisuuksille.

Vaikka Marian tarina voidaankin nähdä ikään kuin kollektiivisena kuvauksena tieteen edelläkävijänaisista, jää hänen tekemänsä elämäntyö kuitenkin ilmeisesti ison yleisön tietämättömiin. Suurena syynä tälle on varmasti Marian itsenäinen ote tutkijantyöhönsä: ”Minä olin ollut aina töideni parissa yksin, eikä minusta ollut edes nuorempien kollegojen rohkaisijaksi, sillä tekniikkani oli vanhentunutta, ja joskus mietin, mahtoivatko hyönteiset enää edes kiinnostaa ketään” (NJRH, 292). Ensimmäiset naiset tieteen eri askelmilla ovat joutuneet pitkälti nojaamaan yhteisön tukeen, erityisesti yliopiston tuki on ollut heille ensisijaisen tärkeää.

Tämä toki vaati niin sanotun erivapauden ”sukupuolen aiheuttamasta esteestä”. (Husu ym. 2005, 52–53.)

Kattavasti kohdeteoksen Marian tieteelle tuomasta panoksesta ei teoksessa kuitenkaan kerrota. Jonkinlaisilla tutkimusmatkoilla hän lienee käynyt osana ryhmääkin, sillä hän mainitsee *Nature*-lehden artikkeliin liittyen seuraavasti: ”Vaikuttaa siltä, että viisi vuotta sitten Madeiralla ottamani kuva on viimeinen dokumentaatio elossa olevasta yksilöstä. Mutta sekin oli uros, naaraita emme nähneet matkallamme” (NJRH, 295). Nuoremmat sukupolvet hyönteistutkijoita ovat omaksuneet jo uusia menetelmiäkin, joita Maria tosin ei täysin allekirjoita. Hänen tekemällään työllä lienee kuitenkin paljon pelkkää tiedettä ja taidetta suurempi merkitys: Marian rohkeudessa irtaantua normeista ja seurata intohimoaan kuuluu myös kaikkien niiden naisten ääni, jotka ovat kuluneiden vuosisatojen aikoina kamppailleet samojen asioiden kanssa. Toki Maria maksaa rohkeudestaan erottua suuren hinnan kuollessaan syöpään yksinäisenä naisena.

Siirryn seuraavaksi käsittelemään Marian individuaatioprosessia jungilaisesta näkökulmasta. Vaikka tulevassa analyysissä jätänkin keskittymättä sukupuoleen samassa määrin kuin tässä luvussa, on lukijankin tiedostettava prosessin olevan vahvasti Marian sukupuolen värittämä. Individuaatioprosessin päämäärä on kliseisen ytimekkäästi itsensä löytäminen, ja tämä on Marian kohdalla prosessi, joka toteutuakseen vaatii sukupuolen tuoman taakan karistamista harteilta. Kuten tulevasta analyysiluvusta on huomattavissa, liittyvät Marian haasteet ja epätasapainoisuudet psyykessä lapsuudesta saakka hänen naiseuteensa. Kehotankin lukijaa pohtimaan tulevaa prosessia pitäen samalla mielessään tämän luvun tiedot ikään kuin kehyksenä sille, mitä tuleman pitää.

4 MARIAN KEHITYS INDIVIDUAATIOPROSESSIN NÄKÖKULMASTA

Seuraavaksi aloitan Ahavan teoksen päähenkilön, Marian, elämän tarkastelun individuaatioprosessiin liittyvän käsitteistön valossa. Alaluvut olen aiemmin esitellyllä tavalla jakanut teoksen lukujen mukaan perhosen metamorfoosin seitsemään vaiheeseen, jotka mielestäni on tarkoituksenmukaisesti asemoitu kuvaamaan myös Marian kehityksen vaiheita. Tätä teoriaani tukee se tosiasia, ettei luonnontieteellisen metamorfoosin hyödyntäminen myös kyseisen kontekstin ulkopuolella ole suinkaan ennennäkemätöntä. Juuri perhosen metamorfoosilla erityisesti on nähty tapahtumasarjana myös moraalinen ja symbolinen ulottuvuus. Keskeisimpänä näkemyksenä on ollut tapahtumasarjan tarkastelu vertauskuvana kristillisen sielun kuolemattomuuden ja kirkastumisen idealle. Tätä symbolis-teologista suuntausta olisi mahdollista hyödyntää myös kohdeteokseni kohdalla vielä paljon syvällisemmin, mitä tämän tutkielman rajoissa on ollut mahdollista – myös Marian uskonnollinen itsetutkiskelu on selkeä osa hänen individuaatioprosessiaan. (Kuusisto 1991, 38.)

4.1 OVUM: Psykyen jakautumisen ensiaskeleet

Perhosen metamorfoosin munavaihe on kaiken alku. Ihmisen elämässä munavaihe vastaisi todennäköisimmin lapsuuden ja nuoruuden aikaa. Tänä aikana tapahtuu ihmisen ensikosketus omaan piilotajuntaansa. Kyseessä on useimmiten asteittainen herääminen, jonka aikana tämä vähitellen tulee tietoiseksi itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Tärkeänä edellyttäjänä ja tietoisuuden lisääntyminen mahdollistajana toimii ihmisen minä. (Jung ym. 1964, 162, 165.)

Minä on ihmisen tietoinen keskus, joka tiedostamattoman sijaan on kykenevä tarkkailemaan ja järkeilemään omaa toimintaansa. Ihmisen syntyessä minä on sekoittunut ihmisen Itsen kanssa. Tämä sekoittuma kuitenkin selkenee ja erottuu minän rakentuessa kehityksen myötä itsenäiseksi psyyken osakseen. Erottuminen tapahtuu samaan aikaan, kun ihminen alkaa tulla tietoiseksi ruumiistaan, ajatuksistaan ja identiteettinsä rakentumisesta. Minä ei kuitenkaan ole yksilön varsinainen ja ainoa keskus, vaan säilyy alisteisena sekä tietoisena että tiedostamattomana näyttäytyvälle Itselle. (Noschis 2011, 124.) Itse voidaankin määritellä

ihmisen sisäiseksi, ohjaavaksi tekijäksi. Se tarjoaa synnynnäisen mahdollisuuden laajentaa ja kypsyttää omaa persoonallisuutta, mutta vastuu tämän mahdollisuuden hyödyntämisestä jää yksilön harteille. (Jung ym. 1964, 162.) Sekä minä että Itse ovat varhaisessa kehitysvaiheessaan erityisen alttiita ympäristötekijöiden vaikutuksille, jotka vaikuttavat niiden muotoutumiseen (Samuels 1985, 133).

Marian lapsuudessa toteutuu Jungin kuvaama psyykkisen tason emotionaalinen intensiivisyys hyvinkin konkreettisesti muodossa. Paitsi että hänen isänsä menehtyy Marian ollessa vain viisivuotias, myöskään kukaan hänen sisaruksistaan tai sisarpuolistaan ei elä edes taaperoikään saakka. Maria seuraa vierestä oman äitinsä kuihtumista synnytyksensä perään ja kääntää oman huomionsa taiteeseen: Maria huomaa kuvataiteen merkitsevän hänelle ihmisten seuraamista ja maailmaa enemmän. Tässä vaiheessa lapsuutta myös suhde Jumalaan on Marialle tärkeä ja sisäinen vuoropuhelu Raamatun opetusten kanssa rikastaa hänen ajatuksiaan.

Marian lapsuuteen kuuluu myös hänelle tärkeän isoäidin kanssa ajan viettäminen. Hän pääsee isoäidin mukana näkemään myös nuorena lapsena synnytyksen, kun isoäiti ottaa hänet mukaansa lapsenpäästötyöhönsä. Suhde isoäidin kanssa on Marian ihmissuhteista ehdottomasti lämpimin ja läheisin ja se säilyy sellaisena läpi Marian elämän. Hän itsekin toteaa myöhemmin aikuisuudessaan seuraavasti: ”Minä mietin omaa isoäitiäni ja ihmettelin, miksi perheessämme ei osattu olla läheisiä kuin sukupolven yli” (NJRH, 121). Tällä hän viittaa itsensä ja isoäitinsä lisäksi oman äitinsä sekä tyttärensä Thean läheiseen suhteisiin Marian itsensä ollessa näitä kohtaan melko etäinen.

Lapsuuden emotionaaliset kokemukset itsessään muovaavat yksilön kohtaloa, mutta lisäksi voi ilmetä pieniä ja äkkiseltään enemmän tai vähemmän mitänsanomattomia tapahtumia, jotka symbolisesti ennakoivat yksilön tulevaisuutta. Niitä symbolisesti tarkastelemalla voidaan huomata yhteyksiä yksilön psyykkisen rakenteen perusongelmiin. (Jung ym. 1964, 165.) Marian emotionaalisen tasolla suurten menetysten lisäksi tällaisena muilta kenties huomaamatta jääneenä, mutta Marian psyyken kannalta olennaisena tekijänä voidaan katsoa toimineen Marian ja tämän isäpuolen Jacobin suhde. Jung onkin esittänyt, ettei nuorilla lapsilla olisi varsinaisesti omaa psyykeä, vaan se koostuisi pitkälti vanhempien välittämästä henkisestä

ilmapiiristä ja sen vaikutuksista, joita lapsi sitten heijastelisi omassa ajattelussaan ja toiminnassaan (Samuels 1985, 139).

Jacob paitsi sallii Marialle maalausharrastuksen tämän sukupuolesta riippumatta, myös huomaamattaan vahvistaa tämän jo heräillyttä introverttiutta, joka myös tulee näyttelemään isoa roolia Marian elämässä tämän loppuelämän ajan: ”Olen myöhemmin ajatellut, että vaikeneminen oli kaunein asia, jonka isäpuoleni Jacob minulle antoi. Ateljeen hiljaisuudessa, paperin tyhjyydessä minä olin vapaa, ja opin kuuntelemaan omaa katsettani” (NJRH, 19). Tämä vaikenemisen lahja vain sysää Marian keskittymään ihmisten sijaan yhä enemmän ympäristönsä yksityiskohtien tarkkailuun ja näiden kuvaamiseen vesivärein. Vahvasta introverttiudesta muodostuu myöhemmässä elämässä vahva kuilu Marian ja hänen elämässään olevien ihmisten välille.

Introverttius sisältyy Marialla hänen persoonaansa eli siihen puoleen, joka näkyy myös muille ihmisille. Koska kyse on muiden ihmisten nähtävillä olevasta osasta psyykeä, siihen liittyy vahvasti yhteiskunnan vaatimus sopeutumisesta sosiaalisiin normeihin. Erityisesti kohdeteoksen Marian syntymän aikaan 1600-luvulla sosiaalisilla normeilla ja yhteiskuntaan sopeutumisella on ollut valtavan suuri painatus – kyseessä ovat olleet pitkälti välttämättömyys ja pakko. Pahimmillaan persoonaltaan yhteiskuntakelvottomat yksilöt joutuvat piilottamaan kokonaisia osa-alueita elämästään, mikä vie paljon energiaa. Tämä voi aiheuttaa persoonan kriisin. Kriisi vaatii yksilöä lopettamaan valehtelun, jota sosiaaliseen rooliin samastuminen merkitsee. Marian kohdalla tullaan huomaamaan, kuinka persoonan kriisi lienee kolkutellut hänen alitajunnassaan jo hyvinkin nuoresta iästä lähtien vaatien häntä etsimään aitoa, omaa itseään. (Jung ym. 1964, 126.)

4.2 LARVA: Kompleksit ja sisäisten ristiriitojen ratkominen

Marian toukkavaiheeseen sisältyvät hänen nuoruutensa ja nuori aikuisuutensa. Mielenkiinto hyönteisten maalaamista ja tutkimista kohtaan kasvaa yhä enemmän, mutta ympäröivä yhteiskunta pakottaa myös keskittymään arkisempaan puoleen elämässä – muihin ihmisiin. Maria avioituu nuorena isäpuolensa oppipojan Johannin kanssa, ja elämä aviovaimona ja talon

rouvana tuo eteensä uusia, muiden ihmisten ja yhteiskunnan asettamia vaatimuksia. Nämä vaatimukset sekä ihmisten mielipiteet vievät väkisinkin tilaa Marian rikkaalta sisäiseltä elämältä hyönteiskokoelmineen tuoden mukanaan kompleksien kautta näyttäytyviä ristiriitaisia tunteita.

Kompleksit ovat affektiivisesti latautuneiden mielikuvien joukko, yksilöllinen tiedostamaton. Ne muodostuvat yksilön elämän tapahtumiin liittyvistä tunnetekijöistä, kuten esimerkiksi kovista kokemuksista tai ihmissuhteisiin liittyvistä pettymyksistä. Kompleksit toimivat varjossa eli yksilön tietoisuuden ulkopuolella. Niihin liittyvät ärsykkeet voivat aktivoida kompleksin satunnaisesti aiheuttaen esimerkiksi tiedostamatonta käytöstä. Kompleksit voivat olla myös niin kutsuttuja persoonallisia komplekseja, jolloin ne tuottavat yksilölle persoonallisia erityispiirteitä. (Jung ym. 1964, 79; Noschis 2011, 70–71, 139.)

Marian kohdalla kompleksien toiminta näyttäytyy selvänä tiedostamattoman pyrkimyksenä kannustaa häntä sisäisten ristiriitojen ratkomiseen. Yksi merkittävimmistä tällaisista ristiriidoista on Marialla hänen suhteeseensa Johannin kanssa liittyvä pettymys. Myös Marian kokemat raskaat elämäkokemukset voivat synnyttää komplekseja: esimerkiksi isän ja pikkusisarusten kuolemat sekä oma synnytyskokemus ja lapsen menettäminen ovat psyykeen syvästi vaikuttavia tapahtumia. (Noschis 2011, 70.) Yhtenä kompleksina voi toimia myös Marian oma alitajuntainen kriisi siitä, ettei hän osaa olla äiti tyttärelleen. Tämä kompleksit lienee noidankehä liittyen muihinkin koettelemuksiin, joita hän on elämänsä aikana kokenut, ja jotka ovat tehneet läheisten ihmissuhteiden muodostamisesta yksin pärjäämistä vaikeampaa.

Ratkaisemattomat affektiiviset ongelmat ilmenevät niihin liittyvien ärsykkeiden kautta, jotka aktivoivat kompleksin. Aktivoitumisesta seuraa toinen kahdesta vaihtoehdosta: joko henkilö käyttäytyy jollain tavalla poikkeavasti ja tunnelatautuneesti tiedostamattaan ja tahdostaan riippumatta tai sitten kompleksin sisältö saavuttaa tämän tietoisuuden. Ensimmäinen, henkilölle itselleen mielenkuohua aiheuttava vaihtoehto, tapahtuu henkilön varjopuolella. (Noschis 2011, 70–71.) Marian kohdalla juuri ensimmäinen vaihtoehto on useimmiten ilmeinen. Hyvänä esimerkkinä tästä on suhteeseen Johannin kanssa liittyvä kompleksit. Sen aktivoituessa Maria käyttäytyy hyvinkin irrationaalisesti ja tunteidensa viemänä:

Siksi joskus, kun tuntui että tukehdun hänen lyhyisiin vastauksiinsa ja vihamieliseen mykkyyteensä, aloin tahallani hiertää Johannia ulos nurkastaan. Minä kyselin, hännäsin ja ärsytin, kunnes hän lopulta sai tarpeekseen ja pillastui. Ennemmin tai myöhemmin niin aina kävi, vääjäämättä tavoitin sen sanan, joka syöksi kaiken liikkeelle. Silloin hän katsoi minua kuin kiusattu eläin, syöksyi kolostaan ja alkoi huutaa. – – Tämä purkaus oli helpotus ja samalla häviö, helpotus minulle ja häviö hänelle, hänen mykkyytensä minun kysymyksiäni vastaan, ja palkkioni oli tämä loukkauksia syytävä huuto, laajentuneet sieraimet, heiluvat hampaat, ja kaikki mitä siitä seurasi mutta mistä en puhu. (NJRH, 128–129.)

Marian varjo näyttäytyy edeltävässä katkelmassa selvästi: se tuo esiin hänen huonon ja epämiellyttävän puolensa, jolla Maria tietää itsekin saavansa Johannin räjähtämään. Käytös onkin parisuhteessa esiintyvälle kompleksille hyvin ominaista: Jungin mukaan esimerkiksi persoonallisuuden piilotettuihin puoliin – tässä tilanteessa Marian todelliseen haluttomuuteen istua yhteiskunnan asettamiin normeihin – liittyvät ahdistus ja jännite projisoidaan helposti juuri aviopuolisoon. (Samuels 1985, 48.)

Voidaan kuitenkin ajatella, että yllä esitetyissä tilanteissa Marian varjo rakoilee. Syvimmällä tiedostamattomassa oleva varjon toiminta nimittäin näyttäytyy täysin tiedostamattomina toimintatapoina varjon ollessa sitä tummempi ja tiheämpi mitä vähemmän henkilö on siitä tietoinen. Maria kuitenkin selvästi ainakin jollain tasolla tiedostaen käyttäytyy yllä mainitulla tavalla: ” – – aloin tahallani hiertää Johannia ulos nurkastaan” (NJRH, 128). Jungin mukaan yksilön ei olekaan mahdollista tulla varjosta tietoiseksi ilman sen aiheuttamaan käytökseen liittyvää moraalista pohdintaa (de Laszlo 1991, 8). Marian ollessa jollain tasolla tietoinen tästä varjopuolen toimintatavastaan ja sen moraalisesta puolesta hän on matkalla kompleksin saattamiseen tietoisuuden piiriin, mikä on ehtona myös itsetuntemuksen kehittymiselle. (Noschis 2011, 136.) Ehkä juuri päätös hylätä Johann on osa tämän kompleksin ratkaisua.

Jungin mukaan *libido* on yksilön itsetietoisuutta ja komplekseja hallinnoivaa biologista ja psyykkistä energiaa, jonka avustuksella yksilön on mahdollista ratkoa sisäisiä ristiriitojaan. Tämä energia ilmenee useimmiten vastakohtapareina, joita Mariankin elämässä on nähtävissä. (Noschis 2011, 81–82; Stein 1998, 59.) Marian kiivasta halua elää symboloi jo se fakta, että hän on äitinsä ainoa elossa selvinnyt lapsi. Sisarus sisaruksen perään menehtyy jo synnytyksessä tai korkeintaan hieman sen jälkeen, mutta Maria yksinään varttuu ilmeisen terveenä lapsena. Marian elämänhalun kulminoituminen tapahtuu hänen ensimmäisen oman

lapsensa synnytyksessä, kun synnytys osoittautuikin hyvin vaikeaksi eikä lapsi meinaa syntyä. Lopulta lapsenpäästäjän on kysyttävä Marian aviomieheltä Johannilta, pyritäänkö säästämään Marian vai vauvan henki, joista Johann valitsee jälkimmäisen. Tajuntansa rajamailla häilyvä Maria kuitenkin kuulee tämän, ja täysin uudenlainen taistelutahto nostaa päänsä hänen sisällään.

Silloin sisältäni nousi kumma voima, minut aiotaan tappaa, ja se voima nosti minut ja päätti repiä kivun ulos, vaikka sen täytyisi tulla luun läpi. Niin minä palasin huutaen tajuihini, minä palasin elämään sellaisella voimalla että muut kavahtivat, nousin sängystä ja romahdin pöytää vasten, puristin kynteni pöydän puuhun ja puoliksi kyykistyen aloin pusertaa kipua pois. Minä kieltäydyin kuolemasta. – Minua et tapa! huusin Johannille. Ja luut murtuivat ja verisuonet repesivät, ja lopulta lattialle tippui eloton lapsi. (NJRH, 75.)

Tämä synnytyksen hetki kulkee Marian mielessä aktiivisena pitkin hänen elämäänsä. Siinä painaa hänen vahva oma tahtonsa ja päätöksensä: hän päätti elää. Paitsi, että tapahtumasta muotoutuu häntä ihmisenä muovaava kulmakivi, se vaikuttaa myös lopullisesti Marian ja Johannin väleihin. Maria kantaa loppuelämänsä kaunaa Johannille tämän valinnasta yrittää pelastaa lapsi ja antaa mieluummin Marian kuolla. Tämän lisäksi kyseessä on ensimmäinen tilanne, jossa Maria kokee vahvasti nousseensa miehensä tahtoa vastaan pelastamalla oman henkensä: ”Jokin minussa halusi elää niin järkyttävällä voimalla, että oli valmis repimään lapseni palasiksi ja lyömään mieheni tahdon maahan” (NJRH, 76). Kuilu, jonka tapahtuma jättää avioparin välille, onkin suuri ja sanattomana ammottava:

Johann ja minä emme puhuneet tapahtuneesta. Kiersimme sitä kuin avointa haavaa ja aloimme pelätä toisiamme. Minä olin kuullut hänen sanansa, joilla hän oli valinnut minut pois, ja hän oli nähnyt voiman, jolla minä nostin itseni ylös ja valitsin toisin. Me syytimme toisiamme elämästä ja kuolemasta, vaikka ääneen emme mitään sanoneetkaan. (NJRH, 76.)

Marian ensimmäinen oma, epäonnistunut synnytykskokemus siis viimeistäänkin herättää hänessä vahvan libidon, joka toimii kantavana voimana hänen matkallaan kohti parempaa itsetuntemusta ja individuaatiota. Varsinainen individuaatioprosessi alkaakin usein jollain sellaisella tapahtumalla, joka haavoittaa yksilön persoonallisuutta ja aiheuttaa kärsimystä. Tapahtuma voidaan nähdä ikään kuin kutsuna itsetuntemuksen syventämisen polulle, ensitapaamisena oman sisäisen keskuksen eli Itsen kanssa. (Jung ym. 1964, 166.) Marian minä

on valmis vastaamaan kutsuun, joten valmiudet prosessin alkamiselle täyttyvät libidon muodossa.

Vastakohtaparit, joiden kautta Marian libido näyttäytyy, ovat hyvinkin perustavanlaatuisia hänen individuaatioprosessinsa kannalta. Merkittävimpanä näistä näyttäytyy selvä jako niin sanotun hyönteismaailman sekä ihmismaailman välillä. Ne ovat kaksi pitkälti erillistä maailmaa Marian elämässä, ja sellaisina hän haluaakin ne pitää. Viettäessään aikaa ihmisten kanssa hän ei voi olla ihmettelemättä, miten nämä eivät huomaa lumoavaa kauneutta ja puoleensavetävää kiinnostavuutta, jotka hyönteiset kätkevät itseensä. Omassa hyönteisvajassaan aikaa viettäessään hän sen sijaan tuntee ajan lentävän ja on mieleltään ja olemukseltaan selvästi vapautuneempi.

Maria kokee myös selvää kahtiajakoa sen suhteen, kuka hän ihmisenä on. Jos häneltä kysyttäisiin, käyttäisi hän kaiken aikansa hyönteisiään tutkien ja mieluusti niistä tutkimusmateriaalia julkaisten. Hyönteisten merkitys Marialle kuvastaakin hyvin tämän psyykkistä todellisuutta, jota hän ilmaisee kirjoituksin ja piirroksin (Noschis 2011, 128). Hyönteistutkijahaaveen toteutumisen sijaan hänellä kuitenkin on tytär, aviomies, äiti ja ystäviä, jotka odottavat häneltä tietynlaista roolia: tiettyyn muottiin sopivan äidin, vaimon, tyttären ja ystävän roolia. Tuon tietyn muotin luovat tietysti osaltaan myös ympäröivä yhteiskunta sekä aika, jotka asettavat ajatuksen tuosta normatiivisesta, oikeaoppisesta muotista. Ympäröivään aikaan ja yhteiskuntaan liittyy vahvasti myös eräs toinen Marian elämän suurimmista vastakkainasetteluista: Luottaako sokeasti siihen, mitä hänelle on opetettu Jumalasta ja uskonnosta vai seuratako oman pään sisäistä, sokean uskon kyseenalaistavaa epäilyksen ääntä?

Jungin mukaan ihmisen elämässä vallitsee erilaisia ristiriitoja eri voimien välillä. Mariaa kahteen suuntaan jakavat ristiriidat voitaneen luokitella erityisesti seikkailun ja kurinalaisuuden sekä vapauden ja turvallisuuden välisiksi ristiriidoiksi. Hänen individuaatioprosessinsa tehtäväksi jää näiden vastakkaisten voimien välillä olevan kosketuskohdan löytäminen ja niiden onnistunut yhdistäminen niin, että voimien välillä vallitsee jonkinlainen tasapaino. Marian kaipuu hyönteisten äärelle, ihmisistä erkaantuminen, normatiivisiksi katsottujen sukupuoliroolien uhmaaminen sekä Jumalan kyseenalaistaminen ovat hänen kipuiluaan seikkailun ja kurinalaisuuden sekä vapauden ja turvallisuuden välillä.

Ratkaisevaa näistä ristiriidoista oppimisessa on, osaako ja uskaltaako yksilö hyödyntää tilaisuutensa voimien välisen ratkaisun löytämiseksi ja uuden elämäntavan omaksumiseksi. Kyse on initiaatiosta – prosessista, jonka kautta yksilön on mahdollista saavuttaa oman itsensä herruus. (Jung ym. 1964, 157.) Marialla prosessiin kannustavana merkittävänä voimana toimii hänen toisaalta tiedostava mutta toisaalta kyseenalaistava suhtautumisensa ylhäältä annettuja normeja ja asetelmia kohtaan:

Luonnossa kaikella on paikkansa ja Jumalan antama tehtävänsä, ja samoin myös ihmisillä on roolinsa sanelemat velvoitteet ja oikeudet. Miehellä ja naisella on kummallakin tehtävänsä, ja rikkaalla ja köyhällä omat paikkansa. Kaikki tämä on meille asetettu eikä sitä pidä käydä rikkomaan, sillä muuten särkyvät yhteisön tasapaino. Vaan onko se sittenkään niin? (NJRH, 145.)

Initiaatiossa prosessina on kyse kolmesta vaiheesta: sen muodostavat alistumisriitti, turvallisen rajoittuneisuuden vaihe sekä vapautumisriitti. (Jung ym. 1964, 157.) Marian initiaatioprosessin käyntiin sysäävänä voimana voidaan nähdä hänen päätöksensä jättää taakseen Johann ja suunnata äitinsä, tyttärensä ja hyönteiskokoelmansa kanssa kohti Hollantia ja labadistien leiriä. Tarkastelen seuraavaksi hieman tarkemmin näitä Marian initiaation vaiheita.

4.3 PUPA: Initiaatioprosessi ja vapautumisriitin käännteentekevyys

Marian valinta lähteä Nürnbergistä ja nousta näin radikaalisti Johannia ja omaa ylhäältä annettua rooliaan vastaan omien unelmiensa kustannuksella aloittaa hänen initiaatioprosessinsa. Omien unelmiensa kustannuksella siksi, että Maria ei todellakaan hakeudu labadistiyhteisön pariin puhtaasti heidän harjoittamansa uskonnon vuoksi. Itse asiassa Marian prosessi Jumalan ja lapsuudesta asti mukana kulkeneen uskonnon kyseenalaistamiseen on jo alkanut: ”Ehkä Jumalan meille antamat tehtävät ja oikeudet ovatkin monet, ja meillä jokaisella on omat sanamme kirkon opettamien rukousten lisäksi. Ja niille sanoille on oma määrätty aikansa” (NJRH, 145). Uskonnon sijaan häntä vetää labadistien pariin erityisesti heidän parissaan elävä, arvostusta nauttiva Anna van Schurman². Tämä on aikansa

---

² Todellinen Anna Maria van Schurman (1607–1678), johon teoksen fiktiivinen henkilö pohjautuu, oli aikansa edelläkävijänainen ollen ensimmäinen naispuolinen yliopisto-opiskelija Euroopassa. Hän tuli tunnetuksi

harvinaisuus: oppinut nainen, joka on julkaissut omaa tutkimuskirjallisuutta, omalla nimellään ja kasvoillaan. Samasta haaveileva Maria palaa halusta tavata neiti van Schurmanin.

Marian valtavaa ja käänteentekevää kiinnostusta Anna van Schurmanin tapaamista kohtaan voidaan tarkastella myös eräänlaisena tiedostamattoman projektiona. Maria on jo vuosia tehnyt kompromisseja yhdistääkseen intohimonsa hyönteisiä kohtaan sekä muille ihmisille ulospäin näkyvän julkisivunsa, eikä ole uskaltanut tai voinutkaan antaa hyönteisten maailman viedä häntä kunnolla mukanaan tiedostamattoman antamista vihjauksista huolimatta. Laiminlyöty tiedostamaton voi kuitenkin ilmestyä projektiona johonkin toiseen ihmiseen, jota kohtaan yksilö alkaa yhtäkkiä tuntea suurta vetoa (Noschis 2011, 94). Voisiko kyseessä siis olla tiedostamattoman projektio, jonka Maria viimein päättää ottaa myös käytännön tasolla tosissaan?

Alistumisriittinä Marian muutosta labadistileiriin voidaan puhua sen vuoksi, että se pakottaa hänet irtautumaan paitsi kaikesta hänelle tutusta ja turvallisesta myös tärkeimmästä omaisuudestaan, hyönteiskokoelmasta. Labadistien kartanossa Maria, tämän äiti ja Thea-tytär asuvat minimalistisesti kolmen muun naisen kanssa jaetussa huoneessa. Jokainen saa pitää vain pienen määrän henkilökohtaisia tavaroita ja muusta omaisuudesta on luovuttava. Ruoka on yksinkertaista, perjantait paastotaan ja päivät kuluvat työnteossa sekä Raamatun kirjoitusten opiskelussa. Hyönteiskokoelman hävittäminen on tärkeä ehto labadisteihin liittymisessä, sillä pohjimmainen tarkoitus on nöyryä Jumalan edessä yksinkertaisiin työtehtäviin. Tämän täytyy olla Marialle vaikean päätöksen hetki, mutta hänen halunsa tavata Anna van Schurman auttaa ratkaisun teossa. Kyseessä on kuitenkin alistumisriitin painavin huippukohta.

Turvallisen rajoittuneisuuden vaihe sisältää Marian kohdalla pääosan hänen labadistileirissä viettämistään ajasta. Kyseessä on noin puolen vuoden mittainen aikaväli, jolloin hän totuttautuu elämään Frieslandissa kartanon mailla kaiken yksinkertaisuuden, työn ja opiskelun äärellä. Tuona aikana Maria tapaa neiti van Schurmanin ilman toivottua tulosta, käy läpi lopullisen erotaiston leiriin saapuneen Johannin kanssa, menettää äitinsä ja lopulta käytännössä

---

oppineisuudestaan muun muassa teologian, filosofian ja kieltenosaamisen saralla. Julkaisemansa kirjallisuuden puolesta van Schurmanin tunnetuin teos on vuonna 1648 julkaistu *Opuscula Hebraea Graeca Latina et Gallica* (vapaasti suomennettuna ”Lyhyitä töitä hepreaksi, kreikaksi, latinaksi ja ranskaksi”). (annamariavanschurman.org.)

katsoen myös tyttärensä tämän laittaessa välit poikki äitiinsä. Kaikesta tästä huolimatta aika yhteisön parissa on Marian prosessin kannalta merkitsevä. Hän viettää muun muassa paljon aikaa kartanon kirjastossa tutustuen neiti van Schurmanin teoksiin, jotka antavatkin hänelle kaivattua henkistä ohjausta:

Minun sieluni täyttyi näistä lauseista. Ne antoivat lupauksen, ne oikeuttivat sen, minkä olin jo tiennyt, ne kutsuivat minua jatkamaan. Ja vaikka Anna van Schurman oli labadisteihin liityttyään alkanut vähätellä nuoruutensa kirjoituksia ja keskittynyt teologiaan, hänen naisten opiskelua käsittelevät pamflettinsa puhuttelivat minua syvästi, koskettivat minuuteni sellaista hiljaista osaa, joka oli ollut kaipausta täynnä ja joka nyt iloitsi löytämästään ystävästä. (NJRH, 158.)

Marian sisäinen tunne siitä, että hän on yksin, myös vahvistuu leirissä vietetyn puolen vuoden aikana. Oma äiti oli ollut tälle fyysisestä läheisyydestä huolimatta emotionaalisella tasolla melko kaukainen, ja tämän kuolemaa sureekin lähinnä Thea. Myös tytär on jäänyt samalla tavalla etäiseksi ja etsii lohtua enemmän rukouspiiristä kuin äitinsä luota. Maria vaikuttaa hiljaa hyväksyvän oman yksinäisyytensä:

En ollut enää tytär enkä vaimo. Siskona roolini oli pieni, kun Caspar vietti päivänsä vanhempien miesten seurassa ja kirjapainolla. Pian minussa ei ollut paljon äitiäkään jäljellä, sillä joitakin viikkoja Johannin lähdön jälkeen Thea kuuli isänsä vierailusta ja pahoitti mielensä niin, ettei halunnut enää puhua kanssani. (NJRH, 169.)

Jokin osa hänessä osaa kuitenkin kaivata sitä ihmisyyden puolta, joka hänen kohdallaan on jäänyt hyvin minimaaliseksi: ”Joskus mietin, onko niin että ihmiselläkin rakkaus, läheisyys ja kosketus kuuluvat vain yhteen elämänvaiheeseen, ja minun kohdallani tuo vaihe oli kovin lyhyt?” (NJRH, 168).

Marian initiaatioprosessin päättää vapautumisriitti, joka onkin teoksen juonen ja rakenteen kannalta yksi avainkohdista. Sitä seuraa teoksen neljäs luku, ”IMAGO”. Kyseessä on perhosen metamorfoosin niin sanottu aikuistumisen vaihe. Vaihetta edeltävä pupa, metamorfoosin kolmas vaihe, puolestaan on koteloitumisen aikaa. Myös Marian prosessi tapahtuu kuvaannollisesti sekä symbolisesti koteloitumisen kautta hänen rullatessaan itsensä kartanon rukoushuoneen ruosteenruskean maton sisään: ”Kuulin, miten niitty siritti ympärilläni. Heinät kahisivat, ja kimalaisten surina pehmensi kaiken. Kevätuuli silitti niityn pintaa, kiipesin kortta

ylös, enkä välittänyt vaikka mattoa ravistettiin. Hiukseni irtosivat, kulmakarvani varisivat, vaatteeni aukesivat soljistaan” (NJRH, 170). Kohtaus on jotain järjellä selittämätöntä, realiteetit kaatavaa. Sen voikin nähdä tuovan teoksen kerrontaan kenties konkreettisimmin maagisen realismin vaikutusta. Kohtauksen tyyli ja kerrontatekniikka tuovat siis muuten realistiseen kerrontaan fantastisia ja surrealistisia aineksia. (Hosiaislouma 2003, 544.) Kuitenkin kohtauksen järjettömyyttäkin kiinnostavampaa on koteloitumiseen liittyvä uskonnollinen symboliikka.

Maria kuvailee jo aiemmin mattoa ja sen tärkeyttä hänelle: ” – – minä rakastin maton kauneutta. Yksinkertaisen ympäristön keskellä se puhutteli sieluani” (NJRH, 155). Matto kuvastaa paratiisia, ja Marian tulkinta sen kuvioinneista on suorassa yhteydessä hänen tulevaan vapautumisriittiinsä:

Sen reunat oli kuvioitu kasviaiheisilla ornameenteilla, köynnöksillä, kukilla ja hedelmillä, ja ornamenttireunuksen sisällä kulkivat jonossa luomakunnan eläimet. Maton keskellä levitti oksansa kultaomenoita kasvava puu. Hedelmät olivat kypsät, perhoset nousivat siivilleen, leijona pörhisti harjaansa ja lintu lehahti lentoon. Aivan kuin maailma olisi ollut ihmistä vaille valmis. (NJRH, 155.)

Onko Maria se ihminen, jolle maailma on valmis hänen suorittaessaan vapautumisriittinsä? Onko hän se uusi ihminen, uudenlainen nainen, joka tulee asettamaan esimerkin tuleville sukupolville kääntäen historian kelkan? Ehkä aika on kypsä uuden Marian nousemiseksi siivilleen. Kun Maria havahtuu seuraavan kerran, hän on muuttunut nainen 1800-luvun Amsterdamissa.

Yksityiskohta, jota Marian vapautumisriitissä ei voi olla huomioimatta, on hänen kohtaamisensa Jumalan kanssa – tai ainakin Jumalan äänen kuuleminen pimeydestä. Erottuvan tästä tapahtumasta tekee erityisesti se, että jo tähän mennessä pitkin Marian elämää hänen kyseenalaistava suhtautumisensa uskontoon ja Jumalaan on ollut nähtävissä. Myös Maria tiedostaa tilanteen erikoisuuden maton sisällä maatessaan: ”Ja vaikka siihen asti olin joutunut valehtelemaan sisarille ja veljille kutsumukseni vahvuudesta, nyt maton sisällä maatessani kuulin Jumalan” (NJRH, 170). Mikäli ääni, jonka Maria kuulee maton sisäisessä pimeydessä kuiskuttavan hänelle, todella on Jumala, jostain syystä tämä näkee Mariassa potentiaalia täysin uudenlaiseen alkuun. Ehkä maton kuviointi ei ole vain sattumaa, vaan jotenkin juuri tämän

maton kuuluu siinä hetkessä muodostaa Marian kotelo. Ja niin Jumala saattaa Marian vapauteen eräänlaisen muodonmuutoksen kautta:

Minä otan hiuksesi, lihasi ja nahkasi, puran ruumiisi sen alkuosasiin, pyyhin nimesi, pyyhin vuosisatasi, keitän sinut valkoiseksi, hajotan lauseesi lyijykirjasimiksi, ja annan muistojesi muuttaa muotoaan.

Sinusta tulee puhdas paperi.

Sinusta tulee tarina.

Luota minuun. Minä järjestän kirjaimet uusiksi lauseiksi, hieron musteen koirannahkaisilla sienillä kirjasintesi pintaan, käännän kampea ja painan sanani sinuun. Kun käteni nousee sinusta, kun kirjasimet irtoavat paperista, annan kaiken ottamani takaisin. Maria, minä kutsun sinua, minä koristan alkukirjaimesi sopulinkarvaisella pensselillä, sinä olet nyt vapaa. Mene Maria ja tee mitä haluat. (NJRH, 170.)

Marian initiaatioprosessin päätökseen tuleminen on tärkeä vaiheen individuaatioprosessin edistymisessä. Vaikka prosessi tapahtuukin ihmisessä pitkälti itsestään ja piilotajuisesti, voi tämä tuntea, että jokin ylipersoonallinen voima vaikuttaa asioihin omalla, luovalla otteellaan (Jung ym. 1964, 162). Näin voitaisiin nähdä tämäkin Jumalan kohtaaminen maton sisässä: selittämättömällä ja suorastaan yliluonnollisella tavalla Jumala tuuppaa Mariaa kohti tämän individuaation seuraavia vaiheita. Muodonmuutoksella onkin usein niin sanottu teleologinen eli tiettyä päämäärää tavoitteleva luonne, Marian tapauksessa siis yksilöitymisen mahdollistaminen (Kuusisto 1991, 41).

4.4 IMAGO: Transsendentti funktio ja synkronististen tapahtumien merkitys

Marian individuaatioprosessin – tai metamorfoosin – imago- eli aikuisvaihe kattaa hänen uuden elämänsä aloituksen Amsterdamissa, päätöksen seurata sydämen ääntä Japaniin hyönteisiä keräämään ja tutkimaan sekä Japanissa vietetyn ajan itsessään. Itsensä tutkiskelun ja ylipäänsä individuaatioprosessin kannalta tämä elämänvaihe on Marialle henkisellä tasolla hyvinkin rikas ja merkittävä. Suuri rooli oman itsensä tutkiskelussa on tässä kohtaa erityisesti Marian lisääntyneellä pohdinnalla Jumalan olemassaolosta ja uskonnon merkityksestä hänen elämässään. Tuota ajatusväylää kulkemalla hän tulee tarkastelleeksi omaa kehitystään entistä syvällisemmin.

Arkista, syvempää merkitystä etsivää elämää Amsterdamissa vietettyään Maria osuu eräänä päivänä painokuvia myymään tulleen aasialaisen miehen kojulle torilla. Muiden kuvien joukosta hänen huomionsa kiinnittää taulu, jossa nainen istuu hyönteisten ympäröimänä niiden kiipeillessä hänen kasvoillaan ja ryömiessään ulos hänen vaatteensa hihoista. Teos puhuttelee Mariaa välittömästi:

Ne [hyönteiset] olivat vain merkillisellä tavalla kauniita ja salaperäisiä, kuin äänettämiä, itseensä sulkeutuvia, eteenpäin ryömiviä ja siipiään havistavia arvoituksia. Ja vaikka ne olivat kauniita herkissä yksityiskohdissaan, ei niitä ollut tarkoitettu koristeiksi. Vaikutti siltä, ettei kuvan nainenkaan aavistanut, mitä hyönteiset olivat hänelle tekemässä. Katsoin kuvaa ja kuulin miten se kutsui minua luokseen. Ja tulin onnelliseksi tavalla, jolla taideteosten äärellä voi joskus tulla, kun ne johdattavat vastausta vailla olevien kysymysten ääreen. (NJRH, 181.)

Maria tekee ostopäätöksen niin nopeasti, että unohtaa tapojensa vastaisesti jopa tinkiä. Hyönteisnainen pahvikääreeseen käärittynä hän lähtee torilta selkeä, uusi ajatus päässään: ”– mielessäni syntyi hiljainen ajatus, joka oli oikeastaan ollut siellä jo pitkään mutta jonka olin jättänyt huomiotta, kuten monet muutkin omasta itsestäni nousevat toivomukset: Tahdon matkustaa” (NJRH, 181). Näin syntyy siis ajatus suunnata yksin erikoiselle matkalle kohti Japania ja sen hyönteislajeja. Ja mikä tärkeintä, tämä on Marian oma ajatus – oma päätös seurata itsekkäistä syistä vain ja ainoastaan omaa toivetta.

Kohtalonomainen törmääminen hyönteisnaiseen torilla sekä tapahtuman herättämät radikaalitkin ajatukset voivat Jungin käsitteistöä soveltaen olla nähtävissä Marian individuaatioprosessia kiihdyttävänä transsendenttinä funktiona. Käsitteellä tarkoitetaan psykologista voimaa, joka kannustaa yksilöä psyykkisten ristiriitojensa sovittamiseen. Mikäli Marian minä olisi ottanut tilanteessa vallan ja nähnyt ajatuksen matkustamisesta vaikkapa roolilleen ja ajalle sopimattomana ja liian vaikeana, olisi hyönteisnaisen symbolisen tason ymmärtäminen voinut jäädä hyvin pintapuoliseksi. Vaikkei kyseessä olekaan Marian oma materiaallinen aikaansaannos, teos saa alulle Marian sisäisen vuoropuhelun tiedostamattomansa kanssa. Tällaiset symboliset ilmaukset mahdollistavat yksilön oivalluksen siitä, että hänen itsensä sisällä voi olla vielä jotain sellaista, joka kaipaa lisätutkimista. Transsendentin funktion avulla Maria päättääkin symbolin tiedostettuaan syrjäyttää minän ja antaa sen sijaan vieteille enemmän valtaa. (Noschis 2011, 97–98, 131, 141.)

Kuten aiemmin jo mainittu, omien toiveidensa aktiivisen toteuttamisen lisäksi Marian aikuisvaihe on merkittävä hänen Jumalaan ja uskontoon liittyvien pohdintojensa kannalta. Hänellä toki on ollut kriittisiäkin ajatuksia kyseisiin teemoihin liittyen, mutta Japanissa vietettynä aikana suhde uskoon selvästi kiristyy entisestään. Tälle lienee useitakin syitä: Ensinnäkin, Japanissa Maria kokee olevansa ”Jumalansa kanssa kaksin” eri uskonnon maantieteellisellä alueella, kirkkojen ja kappaleiden puuttuessa maisemasta (NJRH, 201). Toiseksi hän todistaa Japanissa rankkojakin tapahtumia, joissa Jumalan puoleen kääntyminen tuntuisi luontevimmalta ratkaisulta. Yhteen tällaiseen tapahtumaan palaan hieman myöhemmin. Kolmantena, kenties suurimpana syynä lienee se, että Maria on ensimmäistä kertaa elämässään ikään kuin aivan omalla matkalla sielunsa syövereihin. Hänellä on vain oma tahtonsa ja omat ajatuksensa, kukaan ei anna niitä hänelle ylhäältä käsin. Ja mikä tärkeintä, hänellä on vihdoin aikaa kuunnella ja reflektoida noita ajatuksiaan.

Kerronnassa eletään 1800-luvun loppua, ja Maria tutustuu myös Charles Darwinin kirjoituksiin maailman synnystä ja evoluutioteoriasta. Hän huomaa omien ajatustensa resonoivan Darwinin ajatusten kanssa, mikä on ehkä ensimmäinen kerta, kun hän löytää ympäriltään sanallistettuna niitä samoja ajatuksia, joita on omassa mielessään pallotellut pitkin elämäänsä. Marian ajatusmaailma alkaa selvästi ottaa yhä kriittisempää linjaa uskonnon suhteen. Suhde rukoukseen muuttuu: ”Rukoilin edelleen, vaikka tein sen enemmän itselleni kuin Jumalalle. Enää en kuvitellut sanojeni nousevan korkeuksiin, mutta ainakin kuulin ääneni kerran päivässä”. Omien ajatusten tuntuessa yhä todellisimmilta aiheuttaa tutusta ja turvallisesta luopuminen myös pelkoa: ”Minuun iskee pohjaton epäily ja yksinäisyys. Onko niin, että kaikkivaltias Jumala on mennyt pois, kadonnut jo kauan ennen aikaani, ja jättänyt meidät oman onnemme varaan muuttamaan ja sopeutumaan?”. (NJRH, 201, 209.)

Aiemmin mainitsemani rankka tapahtuma, jossa Jumalan poissaolo ammittaa selkeimmin, tapahtuu kevään koittaessa, Marian suunnatessa kohti Japanin eteläosia. Tarkoituksena on tutustua havupuumetsien hyönteisiin kulien avustuksella. Maria ja kulit pääsevät kuitenkin todistamaan luonnon valtavia voimia osuessaan tsunamin tapahtumapaikalle – onneksi turvallisen etäisyyden päästä. Luonnonkatastrofin aiheuttama tuho on kuitenkin kammottava:

Hiekka oli täyttänyt talot, purjevene törrötti temppelin katolla, keula puoliksi uponneena katon sisään, masto pystyssä, punainen purje roikkuen, eikä missään

näkynyt yhtä ainoaa ihmistä hengissä. Vain jalkoja, kenkiä, kattiloita. Puuta, lankkuja, kokonaisia kattoja. Kangassäkkejä kellui vedessä, vaatekankaita pilkisti hiekasta. Oli hiljaista, täysin hiljaista. Kuin tuhat haaksirikkoa olisi tapahtunut samana yönä, eikä kukaan olisi jäänyt eloon. (NJRH, 231.)

Marialla ja kuleilla ei ole muita mahdollisuuksia kuin yrittää parhaansa mukaan etsiä eloonjääneitä myllerretystä kylästä – kaivaa heitä hiekasta ja kantaa elottomina löydetty metsän reunaan kankailla peitettäväksi. Tapahtumaa voidaan tarkastella *synkronisiteetin* käsitteen kautta, jolla Jung tarkoitti merkitsevää yhteensattumaa henkilön ulkoisten ja sisäisten tapahtumien välillä (Jung ym. 1964, 211). Marian siis jo valmiiksi kyseenalaistaessa ja pohtiessa suhdettaan Jumalaan osuu kohdalle tämä valtava luonnonkatastrofi, joka saa huutamaan Jumalaa avuksi tämän kuitenkaan ilmaantumatta paikalle: ”Tunsin itseni hylätyksi, mutta kuka minut oli tänne jättänyt? Olin itse hylännyt muut. Ei ollut Jumalaa. Tunsin pyörryttävää yksinäisyyttä tämän ajatuksen äärellä” (NJRH, 235). Kyseessä on ikään kuin luonnoton mutta ajatuksia ravisuttava yhteensattuma, jollaista Marian psyyke tarvitsee saattamaan omat ajatuksensa maaliin saakka.

Tsunami voidaan Marian ostaman hyönteisnaista esittävän taideteoksen lailla nähdä synkronisiteetin tuottamana transsendenttinä funktiona, jolla on sattuman kaltainen syy-seuraussuhde Marian elämässä. Käynnissä oleva yksilön psykologinen prosessi kuitenkin tekee sattumasta ikään kuin tarkoituksenmukaisen, jotta tapahtuman kautta on mahdollista aktivoida tiedostamattoman ainesta myös tietoisuuden käyttöön. (de Laszlo 1991, 294–296.)

Synkronistiset tapahtumat liittyvät Jungin mukaan lähes aina individuaatioprosessin jollain tapaa käännteentekeviin, ehkä jopa ratkaiseviin vaiheisiin (Jung ym. 1964, 211). Tsunamiin liittyvät tapahtumat saavatkin Mariassa aikaan valtavan muutoksen. Hän herää omaan yksinäisyyteensä ja siihen, kuinka se on pitkälti johtunut hänestä itsestään. Hän kokee menettäneensä yhteyden myös Kusumotoihin, joiden luona majoittuu. Maria tulee kyseenalaistaneeksi kaiken ja kärsii myös rankoista itsesyytöksistä jätettyään sairastuneen kulin taakseen kuolemaan. Ihmiskontaktien lisäksi Jumala on poissa: ”Mutta vaikka ympärilläni oli hiljaisuus, vaikka tyhjiys aukeni, ei Jumalaa kuulunut” (NJRH, 248).

Maria tietää, että jotain on tehtävä – hän ei halua olla ihminen, joksi on osoittautunut. Tämä on individuaatioprosessin kannalta tärkeää, sillä yksilön on oltava prosessista tietoinen voidakseen

tietoisesti osallistua omaan kehitykseensä. Tässä tietoisuuden avartumisen vaiheessa ihminen löytää Itsen, oman psyykkisen keskuksensa. (Jung ym. 1964, 162; Noschis 2011, 142.) Kyseessä on yksi individuaatioprosessin onnistumisen edellytyksistä.

4.5 CONCEPTIO: Animus-projektio

Conceptio- eli hedelmöitymisvaihe on nimensä mukaisesti Marian elämässä hedelmällinen vähintäänkin emotionaalisella rintamalla. Tehdessään päätöksen palata Eurooppaan Maria on kriisinsä myötä käynyt läpi eräänlaisen enantiodromian: hän on muuttunut pitkälti aiemmaksi vastakohtakseen mitä tulee suhteeseen Jumalaan sekä omaan ulkomuotoon (Noschis 2011, 49). Marian vartalo on käynyt läpi jopa androgyynisen muodonmuutoksen kaiken kävelyn, puutteellisen ruokavalion ja sairastelun seurauksena. Hän itsekään ei ole tunnistaa itseään peilikuvasta: ”Mitä minulle tapahtui? Katsoin itseäni kuin jotakuta vierasta, lapsuudesta etäisesti tuttua ihmistä, jonka kohtasin nyt vuosien jälkeen ja jonka kasvoista saatoin lukea elämän koetelleen kovalla kädellä” (NJRH, 251).

Kuihtunut ruumis ja iän karttuminen ovat ehkä vieneet varsinaisen biologisen hedelmöitymisen mahdollisuuden, mutta romanttiset tuntemukset ovat ennennäkemättömän suuret Marian tavatessa paluumatkalla laivalla Yakumon, Hongkongiin matkustavan miehen. Lyhyen yhdessäolon aikana pari ehtii jakamaan elämäntarinansa ja viettämään tärkeää yhteistä aikaa niin henkisellä kuin fyysiselläkin tasolla. Myös Yakumo on kiinnostunut hyönteisistä, mikä tietenkin yhdistää heitä myös. Mies tulee Marialle hyvin tärkeäksi lyhyessä ajassa, ja tunteet tätä kohtaan ovat merkittävän suuria: ”Minusta tuntui, että hän oli kävellyt minua kohti koko elämäni ajan, että hänen askeltonsa tahti oli minulle tuttu niin kuin unessa, kun olin keinunut hänen reppuselässään” (NJRH, 263).

Jungin esittämä käsite *animus* tulee olennaiseksi tässä kohtaa Marian individuaatioprosessia. Animus ja erityisesti sen feminiininen variaatio, anima, ovat merkittävä osa Jungin teoriaa. Samalla kyseessä on feministisestäkkin näkökulmasta kritisoitu käsitepari, ja osittain sen vuoksi en olekaan asettanut tutkimustani merkittävästi sen varaan (Stein 1998, 126). Anima ja animus ovat siis tiedostamattoman tuottamia arkkityyppejä, joista feminiinisen eli animan katsotaan

liittyvän miehen psyyken toimintaan ja maskuliinisen eli animuksen puolestaan naisen psykologiaan. Kyseessä on ikään kuin yksilöä tämän individuaatioprosessissa tukeva henkinen opas, joka näyttäytyy yleisimmin symbolisella tasolla esimerkiksi unien tai näkyjen kautta. Mikäli yksilö kykenee sulattamaan ja jäsentämään tämän arkkityypin sisällön tietoiseen mieleensä, muuttaa prosessi osaltaan hänen persoonaansa. (Jung ym. 1964, 99; de Laszlo 1991, 13–14).

Aiemmin Marian elämässä ei ole ollut nähtävillä selkeää animus-hahmoa, mutta syväallinen yhteys Yakumoon herättää ajatuksen, voisiko tämä olla rinnastettavissa todelliseen, fyysisestikin olemassa olevaan miespuoliseen oppaaseen. Animuksella ei kuitenkaan perinteisesti voi viitata kuin psyyken kautta esiintyviin dynaamisiin hahmoihin, joten parempi käsite Yakumolle voisi olla *animus-projektio*. Yakumo ilmestyy Marian elämään hyvin olennaisella hetkellä, kun tämä on kriisissä oman tiedostamattomansa kanssa. Hän toimii auttajana, jonka kautta Maria voi turvallisesti tutkia sisintään ja psyykensä syvempiä kerroksia. Myönteinen animus tuokin naisessa esiin rohkeutta ja viisautta sekä henkistä syvyyttä ja itsetietämystä. (Kuusinen 2008, 166; Noschis 2011, 94; Sugg 1992, 378.)

Yakumo animus-projektiona on nimenomaan ohjaavana ja kannustavana näyttäytyvä ilmentymä, joka herättääkin Mariassa jälleen vahvan eloonjäämisvietin: ”Minä halusin elää. Sama eloonjäämisen vimma, joka oli vallannut minut ensimmäisessä synnytyksessäni, palasi nyt, mutta ilman raivoa ja taistelua. Halusin yksinkertaisesti kokea, aistia ja olla elossa” (NJRH, 263). (Noschis 2011, 115.) Intohimo Yakumoa kohtaan olisi siis osa Marian pyrkimystä individuaatioon verhotussa muodossa tämän tuntiessa jälleen itsensä kokonaisuudeksi ja ehjemmäksi (Jung ym. 1964, 206). Yhdessä vietetyt päivät ja yöt ennen teiden erkaantumista eivät vähyydestään huolimatta tee Mariaa katkeraksi, vaan hän suhtautuu niihin lähes fatalistisesti: ”Ehkä asioiden arvoa ja merkitystä ei voi mitata niiden kestolla. Ehkä elämä on ollut matkaa kohti tätä lyhyttä lentoa” (NJRH, 264).

Feministinen tutkimus, joka näkee animuksen käsitteen ongelmallisena, pitää sitä kuitenkin merkittävänä tekijänä naisen individuaatioprosessissa. Animusta tulisikin tarkastella animan vastakohdan sijaan naisen tiedostamattoman ”sisäisenä toisena”, jonka integroiminen on yksi individuaation saavuttamisen edellytyksistä pyrkimyksen ollessa kokonaisuuden

saavuttaminen. Käytännössä tämä tarkoittaa yksilön feminiinisten ja maskuliinisten ominaisuuksien harmonisen tasapainon löytämistä. Nämä ominaisuudet taas Jungin kohdalla olivat hänen oman aikalaiskulttuurinsa tuotteita, minkä vuoksi ne voidaan nykypäivän tutkimuksen valossa nähdä vähemmän merkityksellisinä. Tarve antaa feminiinisyydelle ja maskuliinisuudelle jokin normatiivisesti määritelty kehys on itsessäänkin kyseenalaista. (Kuusinen 2008, 166–168.)

Kohdeteokseni tarkastelussa voisi ajatuksen tämän vaiheen onnistumisesta kiteyttää sukupuoliin liitettävien pelkistettyjen stereotyyppien sijaan siihen, kuinka Yakumo saa Marian suhtautumaan itseensä armollisesti juuri sellaisena, kuin tämä siinä hetkessä on. Maria tuo esiin myös naiseuteensa liittyvät epäonnistumisen tunteensa: hän kertoo olleensa huono äiti ja huono vaimo. Yakumo suhtautuu tunnustukseen kuitenkin lohduttavasti, ja ensimmäistä kertaa elämässään Maria kokeekin jopa halua tulla raskaaksi. Hän tuntee viimein itsensä kokonaiseksi: ”Olin matkojen ja sairauden heikentämä, olin vieraalla puolella maapalloa, olin hylännyt perheeni ja kieleni, ja silti samaan aikaan tuntui kuin olisin tullut ensimmäistä kertaa kotiin” (NJRH, 267).

4.6 EXTINCTIO: Itsen pimeä puoli

Metamorfoosin toiseksi viimeinen vaihe on extinctio eli sammuminen. Maria on tähän vaiheeseen tullessaan hypännyt jälleen ajassa, ja teoksessa ollaankin nykypäivän Berliinissä. Maria alkaa olla elämänkaarensa päässä, eikä ole voinut säästyä sairasteluilta – syövältä mukaan lukien. Ympyrä tuntuu sulkeutuneen siinä määrin, ettei hänestä enää ole uusia hyönteistenkeruumatkoja tekemään. Uudet seikkailut ovat siis takanapäin, vain muistot jäljellä vanhoistakaan. Sama yksinäisyys, johon Maria havahtui Japanin matkansa lopussa, on yhä jäljellä ja se nostaa päätään etenkin unettomina öinä.

Yakumo animus-projektiona auttaa Mariaa kohtaamaan Itsen, mutta tiedostamattomaan käsiksi pääsy saattoi myös viedä Marian hallitsemattomasti mennessään. Animus voi edesauttaa kahdenlaista vaikutusta yksilön persoonallisuudessa: se voi tuoda siihen kehitystä ja luovuutta tai vaihtoehtoisesti aiheuttaa hiljalleen tuhon ja fyysisen kuoleman. Marian persoonallisuus

kyllä ammensi Yakumosta runsaasti vaihtoehtoista ensimmäistä, mutta ehkä tämän katoaminen ja yhä jatkuvassa määrin kalvava yksinäisyys saivat raiteen jossain kohtaa vaihtumaan? Jälkimmäinen vaihtoehto, tuho ja fyysinen kuolema, on Itsen niin sanottu pimeä puoli. Merkkinä sen saavuttamisesta toimii esimerkiksi juuri ihmiskontaktien menettäminen yksilön muuttuessa epäsosiaaliseksi ja itsekeskeiseksi. (Jung ym. 1964, 212, 218.)

Voi myös olla, että Marian negatiivisten persoonanpiirteiden esiinnousu johtuu aivan muista syistä kuin Itsen pimeälle puolelle joutumisesta. Tätä puoltaisi se, kuinka merkittävä vaikutus Yakumolla on Marian mielialaan ja ajatuksiin omasta itsestään. Onhan inhimillistäkin, että yksinäisyys ja huoli terveydestä ja Marian tapauksessa myös maailmantilasta voi tuoda esiin negatiivisia käyttäytymismalleja. Nämä kaikki osatekijät vanhuuden siivittäminä voivat myös korostaa Marian introverttiuteen liittyvää omaan sisäiseen maailmaansa sulkeutumista. Tyttären keskusteluyritykset Maria voi introvertin tapaan kokea tunkeileviksi: hän on itse hyväksynyt rapistumisensa, eikä jaksakaan tehdä siitä suurta numeroa muiden kanssa. (Noschis 2004, 132.)

Oli Maria joutunut tälle Itsen pimeälle puolelle tai ei, hänen vaikea suhteensa tytär Theaan säilyy sellaisenaan. Voihan olla, että paitsi Marian introverttius niin myös tämän aiempi irrottautuminen perheestään ja sosiaalisista kontakteistaan itsensä etsimisen kustannuksella ovat olleet niin painavia tekijöitä, ettei niitä ole voinut enää korjata. Niinpä ihmisiin keskittymisen sijaan Maria pohtii paljon esimerkiksi nykyistä maailman tilannetta. Näitä pohdintoja sävyttää huoli ja pettymys ihmiskunnan lakaistessa kasvustoa, eläimiä ja hyönteisiä sukupuuttoon tieltään.

Vaikka Marian perhe-elämän voidaankin katsoa seisoneen tämän individuaatioprosessin tiellä, on silti huomioitava, ettei individuaatio ole synonyymi itsekkyydelle, individualismille tai egoismille. Marian kärkkäästikin ilmaiseva haluttomuus esimerkiksi puhua tyttärensä kanssa tämän lapsuuden kipeistä asioista, joissa Marialla äitinä on sormensa pelissä, kuitenkin väistämättä antaa hänestä melko itsekkään vaikutelman. Jungin mukaan individuaation edetessä suotuisasti minuus ”antaa sijaa vähemmän itsekeskeiselle itseydelle”. Itsekkyuden syrjään siirtyminen on tärkeää individuaatioprosessin laajemman tavoitteen kannalta: kypsimmillään yksilöityminen on pelkästään henkilökohtaisten mahdollisuuksien toteuttamisen sijaan kaikille ihmisille yhteisten, kollektiivisten mahdollisuuksien toteuttamista. (Kuusinen 2008, 22.) Tämä

tavoite Marian kohdalla vaikuttaisi kuitenkin aktivoituneenkin tämän murehtiessa maailman- ja luonnontilaa.

Huoli luonnon ja maapallon tulevaisuudesta seuraa Mariaa myös tämän uniin. Jungin mukaan useimmat unet koskevat minän halutunlaisen sisäisen asennoitumisen kehittämistä Itseen. Niissä esiintyvät maisemat symboloivat usein sellaista mielialaa, jota yksilön on muuten vaikea ilmaista. (Jung ym. 1964, 209, 215). Maria unelmoi koralliriutasta. Unessa Jumala luo merestä maan ja kaiken sen pinnalla kasvava, koralliriuttaa myöten. Maria itsekin toteaa unensa merkityksestä seuraavasti: ”Ehkä koralliriutta palasi uniini, koska kaikista näkemistäni maisemista se oli oudoin ja vaikuttavin. Ehkä siksi, että se oli maisema, jonka olemassaolo oli nyt uhatuin. Ja samaan aikaan se oli niin kaukainen, että sen katoaminen olisi saattanut minulta muuten unohtua” (NJRH, 305). Uni lienee tiedostamattoman keino muistuttaa Mariaa tämän eksistentiaalisesta tilanteesta. Samalla se ikään kuin kytkee Marian kollektiiviseen tiedostamattomaan: kyseessä on ilmiö, joka ei ole pelkästään häntä vaan laajasti kaikkia ihmisiä koskettava. (Noschis 2011, 135.)

Siinä missä lukuisten eliölajien voidaan katsoa sammuvan ihmisen toiminnan myötä, myös Marian elämänliekki lähestyy sammumistaan. Vielä kerran unessaan hän kuulee kuitenkin Jumalan lähestyvän häntä kuiskauksellaan. Eikä Jumalalla tällä kertaa ole kovinkaan toiveikkaita sanoja sanottavanaan:

Mutta tyttöni, sinä himmenet.
Ihminen, sinä epäonnistuit.
Minä annoin sinulle kuusituhatta vuotta, mutta mitä sinä olet saanut aikaan?
Tulee aika, että otan hiuksesi, lihasi ja nahkasi, puran ruumiisi sen alkuosasiin, pyyhin nimesi, keitän sinut valkoiseksi, ja sinä katoat taas unohdukseen. (NJRH, 313.)

Maria ymmärtää Jumalan sanat ja yksinäisyys valtaa hänet jälleen. Hän käsittää maailman olevan rikki ja ihmisten vain lyövän toinen toisiaan alas. Marian ajatuksista ei selviä, käsittääkö hän itse olleensa ikään kuin Jumalan matkaan saattama ihmiskunnan lähettäjä, jonka Jumala toivoi osaavan elää ja selvitä tavalla, jonka maailma kestäisi. Marian saamat vuosisadat olivat ikään kuin Jumalan observointi siitä, miten ihmiskunnan kävisi. Kävikö kuitenkin niin, että

matka jäi vain Marian omaksi eikä muotoutunut kollektiiviseksi onnistumiseksi, jollaista Jumala olisi toivonut?

Tätä ajatusta, että Jumala mahdollisti Marian muodonmuutoksen ja epärealistisen pitkän elämän puoltaa jungilaisuuteen liittyvä ajatus siitä, kuinka yksilön individuaatioprosessi voidaan nähdä tärkeänä myös globaalien kehityksen kannalta (Kuusinen 2008, 23). Tavoitteena olisi siis ollut, että Marian rakkaus luontoa kohtaan olisi kollektiivisellakin tasolla estänyt maapallon hyvinvoinnin joutumisen ihmisten prioriteettilistalla liian alhaalle. Onkin kuitenkin käynyt niin, että tieteellisen tietämyksen lisääntyessä ihmisen yhteys luontoon on kadonnut (Jung ym. 1964, 95).

4.7 EXCIDIUM: Kollektiivinen tiedostamaton ja individuaatioprosessin päätös

Sammumista seuraava, viimeinen vaihe metamorfoosissa on tuhoutuminen. Teoksessa luku Marian tuhoutumisesta kuvaakin nimenomaan hänen viimeisiä päiviään ennen kuolemaa. Kerronnan perusteella voidaan olettaa hänen viettävän niitä jonkinlaisessa saattohoidossa. Maria puhuu sisällään olevista kasvaimista, ja lisäksi häneltä on jo aiemmin poistettu mahalaukku ja vasen rinta. Kaljuus ja karvattomuus kertovat syövästä. Marian tarkkaa ikää ei kerrota, mutta hän itse toteaa, ettei ”niin vanhaksi ehtinytkään” (NJRH, 324).

Viimeisinä elonpäivinä Maria näkee kummallisia, hyvin todentuntuksia unia. Ne tuntuvat jopa niin tosilta, että Maria tuntee niiden lähestyvän ja ajattelee tunteen tarkoittavan kuoleman lähestymistä. Kuoleman sijaan kyseessä ovat kuitenkin siis jonkinlaiset epäilyttävän todellisilta tuntuvat unet tai näyt.

Tunsin että joku nosti minut istumaan, olin jonkun sylissä ja hän kohotti minua, sängyn ympärillä oli ihmisiä, jotka soittivat pieniä tiukuja, hakkasivat bambukepeillä sängynlaitoja ja roiskivat vettä, ei, halusin sanoa ei!, enkö voisi kuolla ihan omana itsenäni, ilman tiukuja, ilman veden roisketta, mitä nyt tapahtuu? Jotain tapahtuu – (NJRH, 322–323.)

Kyseinen uni voi hyvin liittyä myös kollektiiviseen tiedostamattomaan, joka painoi Marian psyydessä jo sammumisvaiheen aikana. Kollektiivinen tiedostamaton on siis kaikille ihmisille

yhteinen, ikään kuin jaettu tiedostamaton. Se pitää sisällään kuvia ja hahmoja, jotka tuntuvat yksilölle itselleen kenties vierailta ja oman elämän ulkopuolelta tulevilta. Kyseessä ovat erilaiset mytologiset motiivit, jotka ovat kulkeneet läpi sukupolvien juuri jaetussa, kollektiivisessä tiedostamattomassa.

Yksilöllisten ja kollektiivisten mielikuvien väliltä yhtymäkohtien löytämiseen viitataan Jungin käsitteellä *amplifikaatio*. Tällaisen yhtymäkohdan löytäminen voi auttaa yksilöä ratkaisemaan aiheeseen liittyvän ristiriidan psyykessään. Marian tiedostusprosessi tuntuu kuitenkin sammuneen jo jonkin aikaa sitten, eikä tämä palaa pohtimaan näkemäänsä unta. Jung esitti, että yksilön Itsellä olisi suuri rooli näiden mielikuvien ymmärtämisessä ja ristiriitojen ratkomisessa. Parhaassa tapauksessa kollektiivisen tiedostamattoman tuomat mielikuvat auttavat yksilöä löytämään oman suuntansa kohti individuaatioprosessin täydentymistä, mutta kuten sanottu, Marian kohdalla se taitaa olla jo myöhäistä. (Noschis 2011, 17, 47–48, 82, 114.)

Voi toki myös olla, että Marian elämän on yksinkertaisesti tarkoitus tulla päätökseensä ja täten aika loppuu kesken. Ehkä unien tarkoitus ei olekaan nostaa esiin mitään ristiriitaa Marian psyykessä, vaan sen sijaan tarjota uutta materiaalia – onhan tiedostamaton myös tulevien ajatusten ja tilanteiden lähde. Näin ollen Marian aidontuntuiset unet ovat informaatiota, joka pyrkii tunkeutumaan Marian tietoisuuteen. Tiedostusprosessi kuitenkin jää kesken. Mahdollista on sekin, että unet pyrkivät viestimään Marialle jotain sellaista, mikä auttaisi palauttamaan tämän psyykkisen tasapainon vaikeina viimeisinä hetkinä kuoleman edessä. (Jung ym. 1964, 37, 49.)

Marian tuhoutuminen, kuolema, tapahtuu myös vastaavanlaisen todentuntuisen, unelta vaikuttavan näyn siivittämänä. Jälleen veden elementti on unessa läsnä, tällä kertaa meren muodossa. Maria painuu meren pohjaan, ja seuraa kuvaus, jolla viitattaneen hänen muuttumiseensa itse jonkinlaiseksi osaksi merta, kenties jopa koralliksi: ”Korallit kiinnittyvät minuun. Ne kivettyvät reunoihini, ja kun vajoan syvyyksiin, ne jäävät piirtämään kalkkisen ääriiviivani saaren kylkeen. Ruumiini reikiintyy. Olen täynnä elämää, minä kuhisen ja pulppuan ja kalaparvet kuljettavat onteloihini ilmaa” (NJRH, 328–329.). Metamorfoosin ympyrä sulkeutuu Marian todetessa jo laskeneensa munansa ja täten tehneensä tehtävänsä.

Teoksen viimeinen virke, ”syvyys aukeaa taivaaseen ja merenpohja putoaa”, herättää väistämättä ajatuksen, että viitataan sillä kristinuskon taivaaseen. Olisiko niin, että kaikista Marian epäilyistä huolimatta se olisi kuitenkin hänen viimeinen määränpänsä? Lähestyessään viimeisen kerran Mariaa Jumala kuiskasi tälle seuraavasti: ”Tulee aika, että otan hiuksesi, lihasi ja nahkasi, puran ruumiisi sen alkuosasiin, pyyhin nimesi, keitän sinut valkoiseksi, ja sinä katoat taas unohdukseen” (NJRH, 313). Näistä ruumiin purkamiseen liittyvät seikat toteutuvatkin Marian tullessa yhdeksi meren kanssa. Se, mihin Jumala viittaa unohdukseen katoamisella, jää kuitenkin epäselväksi. Voisiko sillä viitata vain Marian jättämään yhden ihmisen kokoiseen ja isommalla mittakaavalla melko helposti täytettävään tyhjiöön maanpäällisessä elämässä? Marian kuollessa tulee päätökseensä myös tämän individuaatioprosessi. Käsittelenkin siis lopuksi vielä muutamasta näkökulmasta prosessin onnistumista Marian kohdalla.

Onnistunutta individuaatioprosessia on kuvailtu monin tavoin. Jungin kanssa työskennellyt psykologi Marie-Louise von Franz (1915–1998) määrittelee prosessin tarkoituksena olevan yksinkertaisesti sopuun pääseminen oman sisäisen keskuksen eli Itsen kanssa. Tähän vaaditaan, että yksilö on onnistunut tiedostamaan, mitä elämältään todella haluaa, ja on lisäksi keksinyt keinot tämän saavuttamiseen. (Kuusinen 2008, 23.) Tämän määritelmän mukaan Maria saavuttaa elämänsä aikana individuaation: hän tiedostaa intohimonsa ja sen, että intohimon seuraaminen vaatii luopumista monista muista asioista. Eri tapahtumat kuitenkin johdattelevat Mariaa pitkin tämän elämää niin, että intohimon seuraaminen on mahdollista. Käännekohtia individuaatiossa ovat täten erityisesti Marian päätös lähteä labadistileiriin sekä päätös ja rohkeus matkustaa Japaniin tutkimaan hyönteisiä.

Psykologian professori emerita Pirkko Niemelä (s. 1939) puolestaan määrittelee nimenomaan naisen individuaation seuraavalla tavalla: individuaation myötä nainen hyväksyy itseään yhä enenevässä määrin sekä pyrkii ymmärtämään omia kokemuksiaan ja koettaa integroida kokemukset oman itsensä kuvaan (Kuusinen 2008, 23). Tätä määritelmää tarkastellessa käänteentekevä hetki Marian individuaatioprosessissa on selvästi kohtaaminen animusprojektion, Yakumon, kanssa. Yakumo saa Marian tuntemaan itsensä eheäksi, *naiseksi*. Siitäkin huolimatta, että Maria on Japanista lähtiessään ulkomuodoltaan kuihtunut, lähes androgyyninen. Tällä ei kuitenkaan ole väliä hänen kokemukseensa. Lisäksi Yakumo antaa armeliaan hyväksyntänsä Marian tuskaillessa epäonnistumisestaan vaimona ja äitinä. Yakumon

kanssa vietetty aika toimii ikään kuin korjaavana kokemuksena auttaen Mariaa hyväksymään nämä menneisyytensä kummitukset. Myös lähestyvään kuolemaansa Maria suhtautuu hyväksyvästi: ”*Vanheneminen on sitä, että maa kutsuu luokseen. Ryhti painuu, suupielet, silmäkulmat, rinnat ja näköala valuvat kaikki alas. Polvet nöyrtyvät, askeleet aristuvat, kynnet ja hampaat haurastuvat, taudit jättävät jälkensä eikä mikään arpi enää parane. Kaiken tämän kyllä kestä*” (NJRH, 297.).

Joissain määritelmissä individuaatioprosessin tarkoitukseen liitetään vahvemmin myös kollektiivinen aspekti. Tavoitteena on näiden määritelmien mukaan saada yksilö tiedostamaan oma erikoislaatuisuutensa ja tämän jälkeen integroida hänet erikoislaatuisuuteen ympäröivään maailmaan (Kuusinen 2008, 23). Näkemykseni mukaan tämän tavoitteen toteutumisen tila jää Marian kohdalla haastavimmin yhytettäväksi. Maria toki tiedostaa hyönteisiin liittyvän kiinnostuksensa ja elämäntapansa olevan erikoista, mutta tulkinnan varaan jää, tiedostaako hän asian tekevän *hänestä erikoislaatuisen*.

Lukijalle jää väistämättä tunne siitä, että ainakin tuon erikoislaatuisuuden tiedostaminen on pitkälti negatiivisen konnotaation omaavaa. Kyseessä on kiinnostus, joka vie väistämättä Marian vaikealle polulle yhteiskuntaan sopeutumisen näkökulmasta. Se saa hänet etääntymään perheestään ja muut ihmiset vieroksumaan häntä. Ympäröivään maailmaan integroituminenkin jääkin melko pinnalliseksi, mikä toki johtuu myös Marian introvertista luonteesta. Ehkä ihanteellisessa tapauksessa Marian työ hyönteisten parissa olisi siis auttanut esimerkiksi edistämään kollektiivisesti niitä luontoon liittyviä arvoja, joiden tärkeyden Maria itse vahvasti tiedostaa.

5 PÄÄTÄNTÖ

Olen tutkimuksessani käsitellyt Selja Ahavan teoksen *Nainen joka rakasti hyönteisiä* päähenkilö Marian elämää niin feministisestä kuin psykologisestakin näkökulmasta käsin. Nämä kaksi näkökulmaa toimivatkin tämän nimenomaisen kohdeteoksen analysoinnissa erittäin hedelmällisinä tutkimusmetodeina. Käyn tässä päätäntöluvussa vielä läpi tutkimukselle asettamani tavoitteet ja hypoteesit sekä tärkeimmät saamani tulokset ja tekemäni johtopäätökset.

Asetin tutkimukselleni heti johdannossa kaksi tutkimuskysymystä, joista ensimmäinen oli seuraava: *Miten Marian sukupuolen mukanaan tuoma yhteiskunnallinen konteksti vaikuttaa individuaatioprosessin kulkuun tai sen toteutumiseen?* Tähän kysymykseen vastaamisessa päätin hyödyntää feminististä kirjallisuudentutkimusta tutkimussuuntauksena. Esitin kysymykselle myös hypoteesin, ettei Marian kuvattua individuaatioprosessia ja naissukupuolen vaikutusta siihen voida olla tarkastelematta toisiinsa kietoutuneina konstruktioina. Tämän hypoteesini on tekemäni analyysi osoittanut täysin validiksi.

Erityisesti Marian elämän alkupuolen ajoittuminen 1600–1700-luvuille luo realiteetit, joissa ajalle ominaiset normit, roolit ja valta-asetelmat vaikuttavat väistämättä Marian mahdollisuuksiin tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä – vaikuttaen vieläkin enemmän siihen, miten nämä päätökset otetaan yhteisön taholta vastaan. Feministisestä näkökulmasta tarkasteltuna voidaan kuvailemani realiteetit niputtaa vallan käsitteen alle. Vallan pitäjien myötä rakentuneet normit ja niiden mukaiset sukupuoliroolit puolestaan tuovat Marialle naisena tietyt häneen kohdistuvat odotukset. Näitä odotuksia kuvaan tarkastelemalla Mariaa niin sanotusti normien mukaisuutta tavoittelevassa roolissaan vaimona ja äitinä sekä puolestaan hierarkkista arvoasetelmaa vastaan käyneenä tutkijana.

Marian psyyken kehitykseen ja sen myötä individuaatioprosessiin naiseus vaikuttaa jo lapsuudesta saakka. Hän tiedostaa kiinnostuksensa hyönteisiin – sekä taiteeseen vallitsevana intohimona – olevan normeista poikkeavaa, minkä vuoksi hän hakeutuukin alusta pitäen muista ihmisistä syrjään omaan kuplaansa. Tämä ruokkii Marian introverttia luonnetta, joka tuo

haasteita myöhemmin myös muun muassa hänen elämäänsä äitinä. Myös individuaatioprosessin alulle paneva persoonan kriisi, joka Marialla herää lapsuudessa, liittyy hänen kohdallaan nimenomaan ulkopuolisuuden tunteeseen hänen kokiessaan olevansa kiinnostunut niin sanotusti vääristä asioista. Myös esimerkiksi Marian psyyken vastakohtaparit, joiden välisen tasapainon löytäminen kuuluu individuaatioprosessin tehtäviin, liittyvät pitkälti hänen sukupuoleensa. Marialta naisena odotetaan antaumuksellista pyrkimystä olemaan paras mahdollinen äiti lapselleen ja vaimo miehelleen, joten tämän vetäytyminen hyönteisten pariin on omiaan aiheuttamaan ongelmia niin Marian psyykelle kuin myös tämän suhteelleen mieheensä ja tyttärensä.

Individuaatioprosessinsa aikana Maria joutuu jatkuvasti miettimään, kuka hän oikein on. Nämä pohdinnat pakottavat individuaatiota tavoittelevan Marian myös hyväksymään normien vastustamista seuraavan yksinäisyyden ja epäonnistumisen tuntemukset. Vaikka lopulta Maria pyrkiikin seuraamaan omia unelmiaan tieteen saralla, kalvaa häntä pitkälle elämäänsä syyllisyys siitä, ettei osannut täyttää sukupuoleensa kohdistuneita odotuksia paremmin. Asian hyväksymisessä auttaa viimein erityisesti Yakumo, jonka näen Marian animus-projektiona. Yakumon tavattuaan Maria myös suhtautuu naiseuteensa ensi kertaa koskaan hyväksyvämmiin kuin aiemmin.

Kiteytin edellä vain joitain osia Marian individuaatioprosessista, joissa sukupuolen vaikutus heijastuu eniten. Totuus kuitenkin on, että mikäli Maria olisikin syntynyt mieheksi tai 1600-luvun sijaan vaikkapa 2000-luvulle, olisi tämän individuaatioprosessi todennäköisesti ollut hyvin erilainen ja koostunut hyvin erilaisista haasteista. Näin ei kuitenkaan ole, vaan tutkimani individuaatioprosessi on nimenomaan naisen, jolla on liian suuria ja poikkeavia haaveita aikakauteensa nähden. Tähän liittyen alleviivaankin johdannon tavoin, että kohdeteoksen feministinen tarkastelu on hedelmällinen paitsi työkalupakillisessa mielessä, myös yleisenä muistutuksena naiseuden haastavasta historiasta kollektiivisessä mielessä.

Tutkimukselle asettamani toinen tutkimuskysymys kuului seuraavasti: *Millaisena Marian henkilöahmon kehitys näyttäytyy metamorfoosin symbolisessa kehityksessä C. G. Jungin individuaatioprosessin kautta tarkasteltuna?* Siinä missä Maria koostaa elämänsä aikana teorian perhosen elämänkaaresta, halusin selvittää, voiko Marian symbolista metamorfoosia

analysoida individuaatioprosessiin liittyvän käsitteistön kautta. Metamorfoosin kehys näkyy tutkimuksessani paitsi otsikoinnin tasolla, niin myös pitkin analyysiosuutta. Olenkin edelleen samaa mieltä kuin tutkimukseni alussa siitä, ettei kohdeteoksen lukujen jakaantuminen metamorfoosin vaiheisiin ole sattumanvarainen ratkaisu. Sen sijaan sillä on yhteys teoksen syvempiin tarkoituseriin metamorfoosin käsitteen laajentuessa koskemaan myös Marian henkilöihahmon elämää ja kehitystä.

Päätin lähestyä toista tutkimuskysymystäni siis psykologisen kirjallisuudentutkimuksen tiimoilta, tarkemmin ottaen Jungin kehittämän individuaatioprosessiteorian ajatusta ja käsitteistöä hyödyntäen. Totesin metodin olevan hyvinkin toimiva tutkimukseni kannalta, mutta jouduin tekemään tiettyjä rajoituksia: Ensinnäkin, teoria on hyvin laaja. Käytin siihen liittyvää käsitteistöä siis melko valikoivasti tehden tietoisia rajoituksia, jotta tutkimus ei paisuisi liikaa. Rajoituksesta huolimatta tekemäni analyysi on individuaatioprosessiteoriaa kokonaisuutena tarkastellen melko suoraviivainen. Valitsin analyysini työkaluiksi kuitenkin kaiken sen teorian kannalta keskeisimmän käsitteistön, joka istui kohdeteoksen tarkasteluun luontevasti. Toisena niin sanottuna rajoituksena jouduin jättämään Jungiin kohdistuvan feministisen kritiikin pitkälti maininnan tasolle sen kuitenkin tiedostaen.

Mielestäni Marian henkilöihahmon kehityksen analysoiminen onnistui Jungin individuaatioprosessiin liittyvää käsitteistöä hyödyntäen hyvin lopputuloksin. Kohdeteos tarjoaa hedelmällisen aineiston juuri individuaatioprosessin tarkasteluun. Siinä mielessä, miten tai mihin prosessi päättyy kohdeteoksessa, on teos toisaalta hyvin samanlainen kuin individuaatioprosessi itsessään: ihmisen henkisen kehityksen ollessa dynaaminen prosessi ilman yhtä selkeää päätepistettä, on miltei mahdotonta antaa individuaatioprosessille mitään kiveen hakattua lopputulosta (Kuusinen 2008, 24). Myös kohdeteoksen Marian psyykessä tapahtuu lainehdintaa hänen elämänsä eri vaiheissa, ja myös teoksen lopetus jättää tulkinnanvaraa. Tämän vuoksi voinkin vain esittää tulkintani siitä, kuinka Marian psyykessä väistämättä on tapahtunut toivottua individuaatiota. Hän on tiedostanut omat tunteensa, tarpeensa ja puutteensa ja aloittanut matkan niiden välisen tasapainon löytämistä kohti (Kuusinen 2008, 25). Tällä matkalla hänen on täytynyt käydä keskustelua myös tiedostamattomansa kautta, mikä puolestaan on vienyt individuaatioprosessia eteenpäin.

Pohdin individuaatioprosessia käsittelevän analyysilukuni lopussa useammastakin näkökulmasta, voidaanko Marian individuaatioprosessin katsoa onnistuneen. Kuten aiemmin mainitsin, eivät individuaatio ja niin sanottu itsensä löytäminen ole pysyviä, lineaarisia prosesseja (Noschis 2004, 142). Tämä pitääkin ottaa huomioon lopullisia yhteenvetoja tehdessä. Sen perusteella, mihin Marian prosessi jää tämän kuollessa, totean tämän pitkälti saavuttaneen individuaation yksilöllisellä tasolla. Maria on päässyt vuoropuheluun oman sisäisen keskuksensa eli Itsen kanssa onnistuen tiedostamaan, mitä eniten omalta elämältään haluaa. Hän on tehnyt tarvittavia tekoja näiden halujen saavuttamiseksi, ja individuaatioprosessinsa edetessä myös oppinut hyväksymään ne epäonnistumisen ja syyllisyyden tunteet, joita teot ovat hänessä aiheuttaneet. Viimeisinä viikkoinaan ja kuukausinaan Maria tuntuu olevan sinut itsensä kanssa: hän on hyväksynyt tavan, jolla hänen elämänsä on kulkenut.

Individuaatioprosessin kollektiivisen aspektin toteutuminen sen sijaan jää hankalammin hahmotettavaksi, kuten totesin analyysiluvunkin lopussa. Kollektiiviseen näkemykseen kuuluisi, että yksilö tiedostaisi oman erikoislaatuisuutensa ja integroituisi sen kanssa ympäröivään maailmaan. Marian erikoislaatuisuus on kuitenkin paitsi negatiivisen konnotaation omaavaa, myös melko visusti hänellä itsellään pidettyä. Maria toki antaa kollektiivisen äänen historian naisille, jotka ovat kamppailleet normeista irtautumisen kanssa, mutta lukijalle ei selviä, kuinka merkittävää Marian julkinen työ on ollut. Lukijalle ei esimerkiksi selviä, julkaiseeko Maria koskaan haaveilemiaan hyönteiskirjojaan sellaisina, jollaisina niistä nuorempana puhui.

Joka tapauksessa Maria saavuttaa individuaatiota niin merkittäväillä osa-alueilla elämässään, että prosessin voi katsoa onnistuneen. Jung painottaa teoriassaan, että individuaation saavuttanut ihminen on onnellisempi ja levollisempi saavutettuaan sisäisen tasapainon tiedostetun ja tiedostamattoman välillä. Mariakin tuntee näitä tuntemuksia vahvasti erityisesti Japanista palatessaan, kun tapaa Yakumon, kenties ensimmäisen todellisen rakkautensa. Marian viimeisinä aikoina onnellisuus ei niinkään mahdu samaan hetkeen syövän sairastamisen kanssa, mutta Marian sisällä tuntuu kuitenkin vallitsevan rauha. Niin syvä rauha, ettei hän halua esimerkiksi tyttären järkyttävän tätä rauhaa surullaan. Maria on huolissaan maapallon

tulevaisuudesta, mutta hän tiedostaa itse tehneensä osuutensa – hänen aikansa maapallolla on loppumassa.

Tämä tutkimukseni jättää tilaa myös mahdolliselle lisätutkimukselle. Kohdeteos itsessään on sisällöllisesti niin runsas, että aiheita tutkimukselle olisi listaksi asti. Nimenomaan psykologisesta näkökulmasta tutkimusta voisi kuitenkin jatkaa esimerkiksi ottamalla lisää aspekteja Marian individuaatioprosessin tarkasteluun. Muun muassa Marian suhde tämän uskontoon on sellainen, josta saisi tehtyä vielä paljon syvällisempää tutkimusta. Tässä tutkimuksessani uskonnollinen pohdiskelu jäi melko pinnalliseksi, vaikkei sitä voinutkaan kokonaan jättää mainitsematta sen olennaisuuden vuoksi. Lisäksi tutkimusta voisi tehdä esimerkiksi keskittyen puhtaasti Marian elämään kollektiivisena naiseuden kuvana ja täten kontekstualisoida vielä laajemmin niitä yhteiskunnallisia aspekteja, jotka kunakin aikana ovat vaikuttaneet naisten elämään.

Tästä tutkimuksesta jäi itselleni päällimmäisenä mieleen – ja toivon myös lukijan voivan samastua – Marian henkilöhaahmon riipaiseva todentuntuisuus. Ahavan taito kirjoittaa saa Marian elämään lukijan mielikuvituksessa ja tuntemaan nahoissaan tämän kohtaamat haasteet ja epäoikeudenmukaisuudet. Historiallista totuus pohjaa omaava teos ja sen tutkiminen on mielestäni tärkeää juuri sen kannalta, että naiseuden historian vaikeuksien muistaminen voi auttaa asettamaan myös nykypäivän tilannetta tiettyyn kontekstiin. Vaikka naiset kohtaavat samantapaisia haasteita, kuin Maria kohtaa kohdeteoksessa, yhä edelleen tänä päivänä erityisesti tietyissä yhteiskunnallisissa kuplissa, voidaan voittona pitää sitä, että ainakin paikoittain eteenpäin on tultu ja paljon. Ajatus siitä ilahduttaisi varmasti myös fiktiivistä Mariaa.

LÄHTEET

Tutkimuskohde

Ahava, Selja 2020. *Nainen joka rakasti hyönteisiä* [=NJRH]. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

Tutkimuskirjallisuus

Painetut lähteet

Bair, Deirdre 2004. *Jung: A Biography*. Massachusetts: Little, Brown and Company.

Butler, Judith 2006. *Hankala sukupuoli. (Gender Trouble. Feminism, and the Subversion of Identity, 1990.)* Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Colebrook, Claire 2004. *Gender*. New York: PALGRAVE MACMILLAN.

Engman, Marja 2005. Suomen varhaisimmat tutkijanaiset. Teoksessa *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 37–57.

von Franz, M.-L. 1964. Osa 3: Individuaatioprosessi. Teoksessa *Symbolit. Piilotajunnan kieli*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 158–229.

Freeman, John 1964. Johdanto. Teoksessa *Symbolit. Piilotajunnan kieli*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 9–15.

Gelpi, Albert 1990. Two Ways of Spelling It Out: An Archetypal-Feminist Reading of H.D.'s Trilogy and Adrienne Rich's Sources. Teoksessa *Jungian Literary Criticism*. Illinois: Northwestern University Press, 376–394.

Hearn, Jeff 2005. Miesten ja maskuliinisuuksien sukupuolistuminen tieteessä, tiedeyhteisössä ja tutkimuksessa. Suom. Ville Laakso & Liisa Husu. Teoksessa *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 170–195.

Henderson, Joseph L. 1964. Osa 2: Muinaiset myytit ja moderni ihminen. Teoksessa *Symbolit. Piilotajunnan kieli*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. 104–157.

Hosiaislouma, Yrjö 2003. *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

- Husu, Liisa 2005. Sukupuolta ja tiedeyhteisöä tutkimassa. Teoksessa *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 12–36.
- Husu, Liisa & Kristiina Rolin (toim.) 2005. *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyyppä, Markku T. 2005. Aivojen sukupuolittaminen. Teoksessa *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 112–131.
- Jaffé, Aniela (toim.) 1979. *C. G. Jung: Word and Image. (C. G. Jung: Bild und Wort, 1977.)* Engl. Krishna Winston. New Jersey: Princeton University Press.
- Jokinen, Eeva 2004. Päiväkirjat tiedon lajina. Teoksessa *Feministinen tietäminen – keskustelua metodologiasta*. Jyväskylä: Gummerus, 118–140.
- Jung, Carl G. 1964. Osa 1: Yhteys piilotajuntaan. Teoksessa *Symbolit. Piilotajunnan kieli*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 18–103.
- Jung, Carl G. 1964. *Symbolit. Piilotajunnan kieli. (MAN AND HIS SYMBOLS, 1964.)* Suom. Mirja Rutanen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Karkulehto, Sanna 2007. *Kaapista kaanoniin ja takaisin – Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja*. Oulu: Oulun yliopisto.
<http://jultika oulu fi/files/isbn9789514286117.pdf> (6.3.2023).
- Kuusinen, Iris 2008. *Naisen yksilöityminen suomalaisessa kirjallisuudessa 1950-luvulta lähtien*. Tampere: Tampereen yliopisto.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67883/978-951-44-7437-8.pdf?sequence=1> (6.3.2023).
- Kuusisto, Pekka 1991. *Metamorfoosifantasia. Metamorfoosiaihe fantasiakirjallisuudessa ja sen sovellutus Pentti Holapan novellikokoelmassa* Muodonmuutoksia. Oulun yliopiston kirjallisuuden ja kulttuuriantropologian laitoksen julkaisuja. A. Oulu: Oulun yliopisto.
- Larsen, Anne R. 2018. Religious Alterity: Anna Maria van Schurman and Jean de Labadie. *French Forum* 43(2), 301–318.
- de Laszlo, Violet S. 1991 (toim.). *Psyche and Symbol. A Selection from the Writings of C. G. Jung*. New Jersey: Princeton University Press.
- Liljeström, Marianne (toim.) 2004. *Feministinen tietäminen – keskustelua metodologiasta*. Jyväskylä: Gummerus.
- Noschis, Kaj 2011. *Carl Gustav Jung. Elämä ja psykologia. (Carl Gustav Jung. Vie et psychologie, 2004)* Suom. Aino Rajala. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Pietikäinen, Petteri 1999. *C. G. Jung and the Psychology of Symbolic Forms*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

- Pratt, Annis V. 1985. Spinning Among Fields: Jung, Frye, Lévi-Strauss, and Feminist Archetypal Theory. Teoksessa *Jungian Literary Criticism*. Illinois: Northwestern University Press, 153–166.
- Radford, F. L. & R. R. Wilson 1982. Some Phases of the Jungian Moon: Jung's Influence on Modern Literature. Teoksessa *Jungian Literary Criticism*. Illinois: Northwestern University Press, 315–327.
- Rojola, Lea 2004. Sukupuolieron lukeminen – feministinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa *Feministinen tietäminen – keskustelua metodologiasta*. Jyväskylä: Gummerus, 25–43.
- Rowland, Susan 2002. *Jung: A Feminist Revision*. Malden: Blackwell Publishers Inc.
- Salomäki, Vesa-Matti 2011. *Biologisen sukupuolen rakentaminen. Ruumis ja sosiaalinen sukupuoli antiikista nykypäivään*. Sarja C, osa 306. Turku: Turun yliopisto.
- Samuels, Andrew 1985. *Jung and the Post-Jungians*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Simonsuuri, Kirsti 1984. Loppusanat. Teoksessa *Orlando*. Helsinki: Tammi, 241–246.
- Stein, Murray 1998. *Jung's Map of the Soul*. Illinois: Carus Publishing Company.
- Storr, Anthony 1983. *The Essential Jung*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sugg, Richard P 1992. *Jungian Literary Criticism*. Illinois: Northwestern University Press.
- Woolf, Virginia 1984. *Orlando*. (*Orlando*, 1928) Suom. Kirsti Simonsuuri. Helsinki: Tammi.

Painamattomat lähteet

- van Beek, Pieta 2018. Anna Maria van Schurman. <https://annamariavanschurman.org/about-anna-maria-van-schurman/> (6.4.2023).
- Bister, Sofia 2022. *Hyönteisen kotelo kämmenellä: metamorfoosi inhimillisen ja ei-inhimillisen rajoilla Selja Ahavan romaanissa Nainen joka rakasti hyönteisiä*. Suomen kirjallisuuden pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/80426/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202203302110.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (15.3.2023).
- Kujala, Tapio. Voiko ihminen kasvattaa siivet? – Arvioinnissa Selja Ahavan teos ”Nainen joka rakasti hyönteisiä”. *Suomen luonto*. <https://suomenluonto.fi/voiko-ihminen-kasvattaa-siivet/> (7.4.2023).